

COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS
COMMISSAIRE AUX DROITS DE L'HOMME

Strasbourg, 28. september 2018

CommDH(2018)14

Tõlge inglise keelest eesti keelde

EUROOPA NÕUKOGU INIMÕIGUSTE VOLINIKU

DUNJA MIJATOVIĆI RAPORT

11.–15. JUUNINI 2018
TOIMUNUD EESTI VISIIDI KOHTA

Kokkuvõte	1
Sissejuhatus	2
1 Sooline võrdõiguslikkus ja naiste õigused	3
1.1 Õiguslik, institutsionaalne ja poliitiline raamistik	3
1.2 Sooline võrdõiguslikkus praktikas	5
1.2.1 Sooline palgalõhe	6
1.3 Naistevastane vägivald.....	8
1.3.1 Tugi ja kaitseteenused	9
1.3.2 Õigusabi kättesaadavus.....	10
1.4 Järeldused ja soovitused	11
2 Eakate inimõigused	13
2.1 Diskrimineerimine	13
2.2 Vaesus	15
2.3 Väärrikus ja iseseisvus pikaajalises hoolduses	16
2.3.1 Õiguslik ja poliitiline raamistik.....	17
2.3.2 Lähenemine deinstitutionaliseerimisele.....	18
2.3.3 Dementsust põdevad isikud	19
2.3.4 Omastehooldajad	19
2.4 Uued tehnoloogiad.....	20
2.5 Järeldused ja soovitused	21
3 Riiklike inimõigustega tegelevate struktuuride sõltumatus ja tõhusus	23
3.1 Riiklikud inimõigustega tegelevad struktuurid.....	23
3.1.1 Õiguskantsler ja riikliku inimõiguste asutuse määramine.....	23
3.1.2 Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise volinik.....	25
3.2 Järeldused ja soovitused	26

KOKKUVÕTE

Volinik Dunja Mijatović ja tema meeskond külastasid Eestit 11. kuni 15. juunini 2018. Oma külaskäigu ajal osales volinik aruteludel, kus käsitleti soolist võrdõiguslikkust ja naiste õigusi, eakate inimõigusi ning riiklike inimõiguste kaitse ja edendamise tegevaid struktuure.

Selles raportis keskendutakse järgmistele põhiküsimustele.

Sooline võrdõiguslikkus ja naiste õigused

Sooline võrdõiguslikkus on inimõiguste põhialus, tõelise demokraatia eeltingimus ning sotsiaalse õigluse ja majandusarengu eeldus. Kuigi Eestis on vastu võetud õigusakte ja poliitika ning toimunud on oluline edenemine soolise võrdõiguslikkuse alal, ilmnes voliniku visiidi käigus, et naiste ja meeste traditsiooniliste rollidega seotud püsivate soostereotüüpide ja eelarvamuste osas on vaja teha rohkem jõupingutusi. Volinik kutsus asutusi üles suurendama pingutusi, mis on seotud teadlikkuse tõstmisega meeste ja naiste struktuurse ebavõrdsuse mõju kohta, ning toetama haridussüsteemi, mis edendaks soolist võrdõiguslikkust kogu riigis. Selleks et kiirendada ja parandada naiste osalemist otsustusprotsessides, tuleks täiendavalt kaaluda ajutisi erimeetmeid, mis võiksid riigi kontekstis tõhusad olla. Lisaks julgustab volinik asutusi võtma ulatuslikke meetmeid, tegelemaks eri teguritega, mis põhjustavad olulist soolist palgalõhet, mis on Eurostati andmetel 23,5% juures Euroopa Liidu suurim. Eelkõige väljendas volinik heameelt soolise võrdõiguslikkuse seaduse muudatusettepanekute üle, mis on esimene samm selles suunas.

Naiste ebavõrdne seisund ühiskonnas, mis tuleneb sotsiaalse, poliitilise ja majandusvõimu ebaühtlasest jaotusest, on üks naistevastase soopõhise vägivalla põhjusi, mis on endiselt üks levinumaid inimõiguste rikkumisi Euroopas, sh Eestis. Volinik õnnitles asutusi Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni (Istanbuli konventsioon) ratifitseerimise üle 2017. aastal. Volinik kutsus asutusi üles algatama üldsusele suunatud kampaaniaid soopõhise vägivalla ja koduvägivalla vastu. Seoses sellega on positiivne presidendi osalemine naistevastase vägivalla ja koduvägivalla hukkamõistmises. Kuigi Eestis on hästi välja arenenud kaitse- ja tugisüsteem vägivalla ohvriks langenud naistele, on peamine probleem täitevasutuste ja õigussüsteemi tõhusa reaktsiooni tagamine, nii et vägivaldsete inimeste suhtes rakendataks asjakohaseid vastumeetmeid ning takistataks vägivalla kordumist. Volinik soovib korraldada täite- ja õigusametnikele täiendkoolitusi, parandada ohvritele pakutavat õigusabi ning kaaluda soopõhise vägivalla juhtumitega tegelemiseks erisuunitlusega prokuröride ja kohtunike meeskondade loomist.

Eakate inimõigused

Eesti ees seisab pakiline ülesanne tegeleda rahvastiku kiire vananemisega seotud ühiskondlike ja majanduslike probleemidega nii, et eakate inimõigused oleksid täielikult kaitstud. Võttes arvesse sellega seotud küsimuste ulatust, kutsus volinik asutusi üles töötama, eakate jaoks välja põhjaliku strateegia, mis oleks kooskõlas Euroopa Nõukogu soovitusel CM/Rec(2014)2 eakate inimõiguste edendamise kohta. Selleks et võidelda diskrimineerimisega kõigis eluvaldkondades, kutsus volinik asutusi üles kiitma heaks Sotsiaalministeeriumi poolt tehtud muudatusettepanekuid võrdse kohtlemise seaduses ning tagama eakate teadlikkust oma inimõigustest, et nad saaksid nende täitmist nõuda, ning viima läbi üldsuse teavitamise kampaaniaid ealise diskrimineerimise ja eakatega seotud stereotüüpidega võitlemiseks. Volinikule tekitas muret vaesuse kõrge määr Eestis eakate hulgas. Volinik kutsus asutusi üles võtma vajalikke meetmeid selleks, et tagada eakatele väärikas elu ning tervise, toidu ja piisava elatustasemega seotud inimõigused, sh praegu ebapiisava sotsiaalkaitse miinimumtaseme tõstmine. Kaaluda tuleks venekeelsesse vähemusse kuuluvate eakate olukorda.

Palju olulisi inimõigustega seotud probleeme on eakate pikaajalise hoolduse valdkonnas, mis hõlmab abi igapäevatoimingute tegemisel, krooniliste haigustega seotud hooldust ning füüsiliste või vaimsete puuetega seotud abi. Voliniku visiidi käigus selgus, et muret tekitab eakate pikaajalise hoolduse teenuste kättesaadavus, korraldus, maksumus ja kvaliteet. Õiguskantsler on korduvalt juhtinud tähelepanu inimõiguste rikkumisele hooldekodudes. Selleks et tagada eakate iseseisvus ja väärikus pikaajalises hoolduses, kutsub volinik asutusi üles lisama oma tulevasse pikaajalise hoolduse tegevuskavasse deinstitutionaliseerimise põhimõtte, mis hõlmaks koduteenuste suurendamist ja elanike ümberpaigutamist väiksematesse kogukonnapõhistesse elukohtadesse. Lisaks kutsub volinik asutusi üles suurendama tuge omasteholdajatele, et tagada ka nende inimõiguste austamine. Võttes arvesse, et Eestis pannakse suurt rõhku digiteerimisele, uutele tehnoloogiatele ja tehisintellektile, kutsub volinik asutusi tungivalt üles pakkuma eakatele tuge ja võimalusi info- ja sidetehnoloogia kasutamiseks, et eakad saaksid teostada täiel määral oma õigust osaleda sotsiaalses ja ühiskondlikus elus. Hoolikalt tuleb kaaluda robotite ja tehisintellekti kasutamise eetilisi, õiguslikke ja inimõigustega seotud aspekte eakate hoolduses.

Riiklikud inimõigustega tegelevad struktuurid

Eestis inimõigustega tegelevad struktuurid – õiguskantsler ja soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise volinik (võrdõigusvolinik) – mängivad olulist rolli inimõiguste ja võrdõiguslikkuse edendamises ja kaitses riiklikul tasandil. Volinik väljendab heameelt hiljuti õiguskantsleri seadusesse tehtud muudatuste üle, mis võimaldavad sellel institutsioonil tegutseda ÜRO Pariisi põhimõtete kohaselt Eesti riikliku inimõiguste asutusena. Siiski tuleks võtta meetmeid võrdõigusvoliniku sõltumatuse suurendamiseks, kehtestades selleks sõltumatu, kompetentsipõhise ametisse määramise protsessi ja autonoomse eelarvera. Võttes arvesse võrdõigusvoliniku praegust alarahastatust, kutsub volinik asutusi üles tagama sellele institutsioonile piisavad ja jätkusuutlikud vahendid oma mandaadi tõhusaks täitmiseks.

SISSEJUHATUS

1. Euroopa Nõukogu inimõiguste volinik Dunja Mijatović (volinik) külastas Eestit 11. kuni 15. juunini 2018.¹ Volinik keskendus visiidi ajal kahele probleemistikule: sooline võrdõiguslikkus ja naiste õigused (aruande 1. osa) ning eakate inimõigused (2. osa). Lisaks pakkus külaskäik võimaluse saada ülevaade inimõigustega tegelevate riiklike struktuuride olukorrast (3. osa).
2. Tallinnas kohtus volinik Riigikogu esimehe Eiki Nestoriga, peaminister Jüri Ratasega, sotsiaalkaitseministri Kaia Iva, tervise- ja tööministri Riina Sikkuti, Justiitsministeeriumi ja Välisministeeriumi ametnike ja riigikogu liikmetega ning Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee Eesti delegatsiooniga. Lisaks kohtus volinik õiguskantsleri Ülle Madisega, soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku Liisa Pakostaga ning kodanikuühiskonna organisatsioonidega.
3. Volinik külastas ka Kirde-Eestis asuvat Ida-Viru maakonda, kus üle 70% elanikest kuulub venekeelsesse vähemusse. Kohtla-Järvel külastati munitsipaalomandisse kuuluvat eakate hooldekodu ning kohalikus haiglas hiljuti loodud seksuaalvägivalla kriisiabikeskust. Jõhvis külastas volinik koduvägivalla ohvrite varjupaika ning kohtus kohaliku võimu esindajatega.

¹ Volinikku saatsid tema kantselei asedirektor Bojana Urumova ja nõunik Géraldine Mattioli-Zeltner.

4. Volinik soovib tänada Eesti asutusi Strasbourgis ja Tallinnas nende abi eest visiidi korraldamisel. Volinik on tänulik ka õiguskantsleri abi eest ning soovib tänada kõiki kohtumistel osalenuid oma teadmiste ja info jagamise eest.

1 SOOLINE VÕRDÕIGUSLIKKUS JA NAISTE ÕIGUSED

5. Naiste õigused on üldiste inimõiguste võõrandamatu, terviklik ja jagamatu osa. Vastavalt Euroopa Nõukogu soolise võrdõiguslikkuse strateegiale 2018–2023 „tähendab sooline võrdõiguslikkus naiste ja meeste, tüdrukute ja poiste võrdseid õigusi, samuti võrdset nähtavust, mõjuvõimu, vastutust ja osalemist kõigis avaliku ja eraelu sfäärides. Samuti tähendab see võrdset juurdepääsu ressursidele ning nende ressurside võrdset jagamist naiste ja meeste vahel.”² Meeste ja naiste võrdõiguslikkus on inimõiguste põhialus, tõelise demokraatia eeltingimus ning sotsiaalse õigluse ja majandusarengu eeldus.³
6. Naised moodustasid 2017. aastal 53% Eesti rahvastikust⁴ ning oluline on, et nad saaksid anda oma võimetekohase täieliku panuse Eesti majandus-, poliitika-, sotsiaal- ja kultuuriellu, ilma et neil tekiks selle käigus takistusi.

1.1 ÕIGUSLIK, INSTITUTIONAALNE JA POLIITILINE RAAMISTIK

7. Eesti osaleb paljudes rahvusvahelistes inimõiguste instrumentides, mis on seotud naiste õiguste kaitse ja naistevastase diskrimineerimise kaotamisega. Asjaomased ÜRO lepingud, millega Eesti on liitunud, on kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt (ICCPR), majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt (ICESCR) ja konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta (CEDAW).⁵
8. Euroopa tasandil on olemas arvukalt Euroopa Nõukogu standardeid soolise võrdõiguslikkuse kohta, mis kehtivad ka Eestis, sh Euroopa inimõiguste konventsiooni (ECHR) artikkel 14 (mis näeb ette, et konventsiooni õigused ja vabadused tuleb tagada ilma igasugusel alusel, muu hulgas soo alusel diskrimineerimiseta), ning Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika.⁶ Eesti on allkirjastanud, kuid pole veel ratifitseerinud ECHR-i protokoll 12, mis näeb ette diskrimineerimise üldise keelustamise. Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee on vastu võtnud mitu asjaomast soovitus⁷ ja teise soolise võrdõiguslikkuse strateegia 2018–2023.⁸ Eesti liitus Euroopa Sotsiaalharta parandatud ja täiendatud versiooniga (ESC) 2000. aastal, ratifitseerides selle artikli 20, mis tunnustab õigust võrdsetele võimalustele ja võrdsele kohtlemisele töö- ja

² Euroopa Nõukogu, „Soolise võrdõiguslikkuse strateegia 2018–2023”, märts 2018, kättesaadav aadressil: <https://rm.coe.int/strategy-en-2018-2023/16807b58eb>.

³ Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus liikmesriikidele soolise võrdõiguslikkuse standardite ja mehhanismide kohta, CM/Rec 2007(17), 21. november 2007, kättesaadav aadressil: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d4aa3.

⁴ Eesti Statistika kvartalikirj 26. juuni 2017, lk 42, kättesaadav aadressil: https://www.stat.ee/publication-2017_quarterly-bulletin-of-statistics-estonia-2-17.

⁵ CEDAW komitee andis oma viimase ülevaate Eesti kohta välja novembris 2016 ja see on kättesaadav aadressil: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW/C/EST/CO/5-6&Lang=En.

⁶ Vt Euroopa Inimõiguste Kohtu “Soolise võrdõiguslikkuse teabeleht”, mida on ajakohastatud juunis 2018 ja mis on kättesaadav aadressil: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=press/factsheets&c>.

⁷ Euroopa Nõukogu väljaanne „Sooline võrdõiguslikkus ja naiste õigused. Euroopa Nõukogu standardid”, mis on kättesaadav aadressil: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168058feef>.

⁸ Euroopa Nõukogu, „Soolise võrdõiguslikkuse strateegia 2018–2023”, *op. cit.* Soolise võrdõiguslikkuse strateegias keskendutakse kuuete strateegilisele eesmärgile: sooliste stereotüüpide ja seksismi ennetamine ja nendevastane võitlus; naistevastase vägivalga ja koduvägivalga ennetamine ja sellevastane võitlus; naiste ja meeste tasakaalustatud osaluse saavutamine poliitilises ja avalikus otsustusprotsessis; sisserändajatest, põgenikest ja asüülaotlejatest naiste ja tüdrukute õiguste kaitsmine ning soolise aspekti arvestamine kõigis poliitikates ja meetmetes.

kutseküsimustes soost sõltumata. Eesti liitumine Euroopa Liiduga (EL) 2004. aastal ja EL-i õigustiku, eelkõige EL-i aluslepingute ja [direktiivi 2006/54/EÜ](#) ülevõtmine tugevdab veel rohkem õigus- ja poliitikaraamistikku, mis edendab riigis soolist võrdõiguslikkust.⁹

9. Riiklikul tasandil näeb Eesti [põhiseaduse](#) artikkel 12 ette kõigi kodanike võrdsuse seaduse ees ning selle, et mitte kedagi ei tohi diskrimineerida, muu hulgas soo alusel. Peamine soolist võrdõiguslikkust reguleeriv õigusakt on 2004. aastal vastu võetud [soolise võrdõiguslikkuse seadus](#). Seadus keelab soopõhise diskrimineerimise ja annab riiklikele ja kohalikele asutustele mandaadi soolist võrdõiguslikkust aktiivselt edendada. Samuti luuakse seadusega soolise võrdõiguslikkuse edendamise institutsioonid, mida kirjeldatakse allpool. Pärast 2009. aastal tehtud täiendusi näeb seadus ette õiguse saada hüvitist töökohal ja muudes eluvaldkondades toimunud diskrimineerimise eest.
10. Eestis tegeleb mitu asutust ja organisatsiooni naiste diskrimineerimise vastase võitluse ja soolise võrdõiguslikkuse edendamisega. [Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise volinik](#) (võrdõigusvolinik) on sõltumatu institutsioon, kelle ülesanne on võidelda diskrimineerimisega.¹⁰ The [Õiguskantsler](#) on põhiseaduse alusel loodud sõltumatu institutsioon, kes vaatab läbi ka naiste õigustega seotud küsimusi (vt nende kahe institutsiooni kohta aruande 3. osa). Soolise võrdõiguslikkuse seadus 2004 näeb ette ka soolise võrdõiguslikkuse nõukogu loomise, mis on Sotsiaalministeeriumi juures soolise võrdõiguslikkuse poliitikate ja strateegiate alane nõuandev organ. Nõukogu loodi mõningase viivitusega 2013. Vastavalt asutuste poolt esitatud teabele on nõukogul lai liikmeskond (Eesti Töötukassa, Tervise Arengu Instituut, vabaühenduste, poliitiliste parteide ja akadeemiliste institutsioonide edendajad jne) ja nõukogu kohtub kolm korda aastas. Sotsiaalministeeriumis vastutab [võrdsuspoliitikate osakond](#) soolise võrdõiguslikkuse poliitika eest. Eesti naisõiguslusega tegelevad vabaühendused ja CEDAW komitee on väljendanud muret selle üle, et nii võrdõigusvoliniku kui ka varem ainult soolise võrdõiguslikkusega tegelenud Sotsiaalministeeriumi osakonna mandaati on laiendatud kõigile diskrimineerimisküsimustele ilma eelarve vastava suurendamiseta, mistõttu ei saa nad soolisele võrdõiguslikkusele enam nii palju tähelepanu pöörata.¹¹
11. Eesti on seadnud soolise võrdõiguslikkuse poliitika eesmärgid. Need kuuluvad Sotsiaalministeeriumi heaolu arengukava 2016–2023 juurde, kus keskendutakse mitmesugustele ministeeriumis käsitletavale teemadele, sh tööhõive ja sotsiaalkaitse poliitika, samuti eakaid ja puudega inimesi puudutavad strateegiad.¹² Kuigi riiklikud vahendid soolise võrdõiguslikkuse ja naistevastase vägivallega võitlemiseks on aastate jooksul suurenenud, mängivad välised rahastusallikad, näiteks Euroopa Struktuurifondid ja Norra

⁹ Euroopa Komisjon, "[Soolise võrdõiguslikkuse õigus EL-is](#)", september 2018.

¹⁰ Vt selle aruande 3. osa, kus käsitletakse soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku.

¹¹ See toimus võrdõigusvoliniku jaoks 2009. aastal [võrdse kohtlemise seaduse](#) vastuvõtmisega, mis keelab diskrimineerimise rahvuse (etnilise päritolu), rassi, nahavärvuse, vanuse, puude või seksuaalse sättumuse tõttu, ning Sotsiaalministeeriumi soolise võrdõiguslikkuse osakonna jaoks 2014. aastal; CEDAW ülevaade Eesti kohta, 18. november 2016, op. cit.; „MTÜ-de variaruanne CEDAW rakendamise viienda ja kuuenda perioodi ühisaruande kohta Eestis”, oktoober-november 2016, kättesaadav aadressil: http://www.enu.ee/lisa/625_7CEDAW_Shadow_Report_2016_2.pdf.

¹² Eesti Sotsiaalministeerium, Heaolu arengukava 2016–2023, kättesaadav aadressil: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/welfare_development_plan_2016-2023.pdf. Kava soolist võrdõiguslikkust puudutavas osas käsitletakse järgmisi põhieesmärke: 1) meeste ja naiste võrdse majandusliku sõltumatu toetamine ning soolise tasakaalu parandamine kõigil otsustus- ja juhtimistasanditel; 2) soostereotüüpide ja nende negatiivse mõju vähendamine; 3) institutsionaalse võimekuse tagamine eesmärgiga vähendada soolist ebavõrdsust ja edendada soolist võrdõiguslikkust.

toetused, projektide elluviimisel ja soolise võrdõiguslikkuse edendamise tegevustes endiselt olulist rolli.¹³

1.2 SOOLINE VÕRDÕIGUSLIKKUS PRAKTIKAS

12. Tunnustades asutuste jõupingutusi soolise võrdõiguslikkusega seotud õigusaktide ja poliitikate vastuvõtmisel, märgib volinik, et edusammud on olnud vaid osalised. Visiidi käigus tunnistas enamik volinikuga vestelnud isikutest, et soolise võrdõiguslikkuse seaduse rakendamine on olnud keeruline. Eesti oli 2017. aastal 28 EL-i liikmesriigi hulgas soolise võrdõiguslikkuse indeksis oma üldhindegaga 56,7 (EL-i keskmine skaalal 1 kuni 100 oli 66,2) 20. kohal.¹⁴ Teatud valdkondades olid Eesti tulemused siiski keskmisest paremad, näiteks naiste osalemine tööturul (käsitletakse allpool).
13. Volinik suhtus murelikkusega asjaolusse, et püsivad diskrimineerivad stereotüübid ja eelarvamused meeste ja naiste traditsioonilise rolli kohta ühiskonnas takistavad endiselt naiste täielikku osalemist avalikus ja majanduselus. Nii näiteks tuli 2017. aastal läbi viidud Eurobaromeetri soolise võrdõiguslikkuse uuringust välja, et 70% Eestis vastanutest nõustus väitega „Naise olulisim roll on hoolitseda kodu ja pere eest“ (EL-i keskmine näitaja on 44%).¹⁵ Vabaühendused teavitasid volinikku visiidi käigus sellest, et korduvalt on esinenud poliitikute seksistlikke väljaütlemisi.¹⁶
14. Hoolimata mõningasest progressist¹⁷ on naised avaliku sektori otsustavatel ametikohtadel endiselt alaeindatud ning nende osakaal ei küündi avalikus otsustusprotsessis osalevate asutuste minimaalset 40%-lise eesmärgini, mille Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee on seadnud [Soovitus \(2003\)3](#) meeste ja naiste tasakaalustatud osalusele poliitilises ja avalikus otsustusprotsessis. 2016. aastal toimunud valimistel moodustasid Riigikogu liikmetest 25,7% naised. Voliniku külaskäigu ajal olid viis valitsuse 14-st ministrist naised (veidi üle 30%) ning 2015. aasta andmete järgi olid 31% kohalike volikogude liikmetest ja 17% linnapeadest naised.¹⁸ Volinik täheldas positiivseid näiteid naiste esindatusest poliitilises elus, näiteks Eesti Vabariigi praegune president Kersti Kaljulaid, kes on esimene sellesse ametisse valitud naine.
15. Kui erasektoris oli EL-i keskmine sooline tasakaal suurte ettevõtete juhatuse liikmete, juhatuse esimeeste ja tegevjuhtide hulgas 2016. aastal 23,9%, siis Eestis oli sama näitaja 8,8%.¹⁹ Sotsiaalministri sõnul on naiste väiksem esindatus otsustuspädevusega ametikohtadel

¹³ „Ülevaade neljandal ülemaailmsel naiste konverentsil vastu võetud Pekingi deklaratsiooni ja tegevuskava ning peaassamblee 23. eristungi tulemuste rakendamisest Eestis“, 2009–2014, kättesaadav aadressil: https://www.unece.org/fileadmin/DAM/Gender/publication/Estonian_National_Review_of_the_Implementation_of_the_Beijing_Declaration_and_Platform_for_Action.pdf.

¹⁴ Euroopa Soolise Võrdõiguslikkuse Instituut, soolise võrdõiguslikkuse indeks 2017, kättesaadav aadressil: <http://eige.europa.eu/gender-equality-index/2015/countries-comparison>.

¹⁵ Euroopa Komisjon, Eurobaromeeter, Soolise võrdõiguslikkuse uuring, 2017, kättesaadav aadressil: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2154>.

¹⁶ Vt näiteks avalikku kirja, milles mõistetakse hukka avaliku halduse ministri seksistlikke märkusi pärast ametisse nimetamist, kättesaadav aadressil: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/avalik-kiri-feministid-taunivad-labaseid-nalju-treiva-lobisti-ning-jutlustaja-janek-maggi-maaramist-riigihalduse-ministriks?id=81933741>.

¹⁷ Euroopa Nõukogu, soolise võrdõiguslikkuse komisjon, „Meeste ja naiste tasakaalustatud osalemine otsuste tegemisel. Analüütiline aruanne. 2016. aasta andmed“, september 2017, kättesaadav aadressil: <https://rm.coe.int/analytical-report-data-2016-/1680751a3e>.

¹⁸ Euroopa Komisjon, 2017. aasta aruanne naiste ja meeste vahelise võrdsuse kohta EL-is, kättesaadav aadressil: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/2017_report_equality_women_men_in_the_eu_en.pdf.

¹⁹ *Ibid.*

osaliselt selgitatav tööandjate sooliste stereotüüpidega, mille järgi on naised oma teiste kohustuste tõttu ebausaldusväärsed ja vähem pühendunud töötajad²⁰ Töö- ja eraelu tasakaalustamise raskused takistavad naistel ka karjääri teha ning kõrgema juhtkonna ametikohtadele jõuda. Juhtivatel ametikohtadel töötavatest naistest eeskujude nappus ei aita samuti olukorra paranemisele kaasa. Asutuste poolt esitatud andmete kohaselt olid 2017. aastal 39% juhtidest, 26% tööandjatest ja 34% füüsilisest isikutest ettevõtjatest Eestis naised.

16. Volinik arutas külaskäigu jooksul mitmel kohtumisel võimalust rakendada ajutisi erimeetmeid *de facto* soolise võrdõiguslikkuse saavutamise kiirendamiseks Eestis, nagu soolise võrdõiguslikkuse seaduses on lubatud (§ 5). Vastavalt CEDAW komitee [üldisele soovitusel nr 25](#) on ajutised erimeetmed riigi strateegias oluline osa soolise võrdõiguslikkuse aktiivses edendamises. Nende meetmete hulgas on väga mitmesugused poliitikad ja tavad, näiteks teavitusprogrammid, ressursside eraldamine, suunatud värbamine, töölevõtmine ja edendamine ning mitmesugused kvoodid. Neid võidakse rakendada nii avalikus kui ka erasektoris ja need peaksid olema ajaliselt piiratud.
17. Volinik leidis, et arvamused selles küsimuses lahknesid. Ajutiste erimeetmete vastased viitasid nende ebapopulaarsusele üldsuse, poliitikute ja eraettevõtete juhtkondade hulgas ning võimalikule tagasilöögile. Pooldajad toetasid meetmete laiaulatuslikku kombinatsiooni, mitte ainult kvote, ja märkisid, et sooline võrdõiguslikkus saavutatakse ilmselt ka ilma ajutiste erimeetmeteta, kuid palju aeglasemalt. 2017. aastal esitas Euroopa Parlamentaarse Assamblee nõukogu Eesti delegatsiooni juht Marianne Mikko eelnõu, mis nägi ette naiste ja meeste võrdse arvu riikliku tasandi valimiste kõigi hääletusnimekirjade esimese 20 nime hulgas, kuid see lükati tagasi.²¹ Euroopa Nõukogu soolise võrdõiguslikkuse komisjon leidis oma hiljutises publikatsioonis, et 47-st liikmesriigist 17 kehtestas 2016. aastal sookvoodid või pariteetsussüsteemid ning et nendel on pigem positiivne mõju naiste esindatusele poliitilisi otsuseid tegevates organites.

1.2.1 SOOLINE PALGALÕHE

18. Naiste ja meeste võrdne tasu sama töö eest on talletatud 1948. aasta inimõiguste ülddeklaratsiooni ja on seda nõutakse Eestis soolise võrdõiguslikkuse seaduses (§ 6.2). Sooline palgalõhe võib tekkida eespool nimetatud põhimõtte eiramisest, kuid mängus on ka teisi tegureid. Euroopa Komisjoni on defineerinud soolist palgalõhet järgmiselt: „*naiste ja meeste aastateenistuse vaheline erinevus. Siin on arvesse võetud kolme negatiivset tegurit, millega naised kokku puutuvad: väiksem tunnitasu, väiksem töötundide arv tasustatavatel töökohtadel ja väiksem tööhõive.*“²² Soolise palgalõhe vähendamine parandab naiste majanduslikku sõltumatust, mis on tihedalt seotud naiste muude põhiõigustega, kuna see vähendab vaesust ja sotsiaalset tõrjutust, sh vanemas eas. Lisaks on majanduslikult sõltumatul naisel lihtsam vägivaldsest partnerist lahku minna.
19. Vastavalt [Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni üleilmsele palgaaruandele 2016/2017](#) on sooline palgalõhe püsiv nähtus peaaegu kõigi riikide tööturgudel, mida on raske tõestada ja mille lahendamine on aeglane. Eestis on EL-i suurim sooline palgalõhe, mis küündib 25,3%-ni

²⁰ Eesti Sotsiaalministeerium, Soolise võrdõiguslikkuse analüüs, veebruar 2015, kättesaadav aadressil: <http://www.sm.ee/et/gender-equality>.

²¹ ERR, „Riigikogu lükkas "tribuliste nimekirjade" eelnõu tagasi“, 16. juuni 2017, kättesaadav aadressil: <https://news.err.ee/601853/bill-calling-for-gender-quota-in-national-elections-voted-down>.

²² Euroopa Komisjon, Õigusküsimused ja tarbijad, „Sooline palgalõhe Euroopa Liidus“, november 2017.

(ehk naised teenivad keskmiselt 74,7% sellest, mida teenivad mehed), EL-i keskmine oli 2016. aastal 16,2%.²³ Vastavalt asutuste poolt esitatud teabele on sooline palgalõhe avalikus ja erasektoris praktiliselt sama, kusjuures suurim on see finants- ja kindlustusvaldkonnas. Sooline palgalõhe oli suurim Ida-Viru maakonnas.²⁴

20. Teatud määral on palgalõhe Eestis struktuurne ehk seotud naiste poolt omandatud erialadega ning tööturu segmentidega, kus naised töötavad. Eesti tööturg on ilmselgelt soopõhiselt üsna segregeerunud nii horisontaalselt (tegevusvaldkondade lõikes) kui ka vertikaalselt (ühe sektori ametikohtade lõikes). Vabaühenduste esindajad teavitavad volinikke Eestis valitsevatest väga tugevatest ootustest ja stereotüüpidest tüdrukutele ja poistele sobivaks peetavate karjäärivalikute suhtes. Tüdrukud ja naised kalduvad valima sotsiaalset ja humanitaarvaldkonda, mis on tähtsad, kuid halvasti tasustatud, näiteks hoolekanne ja haridus.²⁵ 83% Eesti õpetajatest on naised.²⁶ Peale selle on naised paremini tasustatud juhtivatel ametikohtadel alaesindatud. Vabaühendused selgitasid, et see kehtib ka sektorites, kus muidu valitseb naiste ülekaal, näiteks hariduses ja sotsiaalhoolekandes. Soolist palgalõhet selgitab osaliselt ka asjaolu, et naised teevad suurema osa pere eest hoolitsemisega seotud tasustamata tööst. Nii on näiteks suurim palgalõhe (33%) naiste vanuserühmas 35–44, mis on laias laastus laste kasvatamise vanus.²⁷ Kuigi riigis on loodud rohkem lastehoiukohti, töid vabaühendused välja, et lastele on siiski raske hoiukohta leida, eriti linnades, või on see liiga kallis, kuna seda pakuvad erahoiud. Samuti on raske leida hooldusvõimalust ülalpeetavatele eakatele sugulastele, nagu kirjeldatakse selle aruande 2. osas. Pikad pausid ülalpeetavate sugulaste eest hoolitsemiseks vähendavad nii töötasu kui ka võimalusi karjääri teha, mis omakorda halvendab juurdepääsu paremini tasustatud töökohtadele.
21. Siiski ei ole sooline palgalõhe asutustelt saadud teabe järgi põhjustatud ainult eespool nimetatud struktuursetest teguritest. See osutab erinevusele samal ametikohal töötavate meeste ja naiste palgas. Nii rääkisid vabaühendused ja riiklikud inimõigustega tegelevad struktuurid volinikule näiteks seda, et tööturule sisenevad naised saavad oma esimese palga üle väiksema tõenäosusega läbirääkimisi pidada kui mehed. Volinikuga kohtunud inimeste hulgas paistis olevat selles osas üksmeel, et kuigi tööandjad ei pruugi naisi teadlikult diskrimineerida, ei pööra nad probleemile piisavalt tähelepanu ega püüa seda takistada. Küllastuse jooksul mainiti korduvalt üht positiivset näidet erasektorist, nimelt pangandusettevõttest Swedbank, mis on edukalt rakendanud ulatusliku programmi ettevõttesisesel soolise palgalõhe kaotamiseks, muu hulgas on selleks loodud lastehoid, tehakse sihtotsingut töötajate leidmiseks ning pakutakse karjäärinõustaja teenust.
22. Eesti valitsus on aastate jooksul astunud mõningaid samme soolise palgalõhega võitlemiseks. Heaolu arengukava 2016–2023 sisaldab mitut meetet. 2017. aastal käivitas valitsus vanemapuhkuse poliitika reformi, et julgustada hooldusülesannete võrdsemat jaotust meeste ja naiste vahel ning anda väikelaste vanematele rohkem paindlikkust töö ja

²³ Eurostat, „Soolise palgalõhe statistika“, märts 2018, kättesaadav aadressil: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Gender_pay_gap_statistics.

²⁴ Eesti Statistika, „Sooline palgalõhe oli eelnenud aastaga samal tasemel“, 14. mai 2018, kättesaadav aadressil: <https://www.stat.ee/news-release-2018-053?highlight=gender%2Cpay%2Cgap>.

²⁵ Heaolu arengukava 2016-2023, *op. cit.*

²⁶ OECD, „Eesti: hariduse ülevaade 2014“, 2014, kättesaadav aadressil: <http://www.oecd.org/education/Estonia-EAG2014-Country-Note.pdf>.

²⁷ Sotsiaalministeerium, „Sooline palgalõhe Eestis: empiiriline analüüs“, kättesaadav aadressil: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Valjaanded/gender_pay_gap_estonia_analysis.pdf.

vanemapuhkuse ühendamiseks.²⁸ Volinikku teavitati ka mitmest vabaühenduste ja võrdõigusvoliniku projektist, mis on seotud soolise palgalõhega, nende hulgas teadlikkuse tõstmiseks peetav soolise palgalõhe päev, loengud ja koolitused koolides ja ülikoolides ning kampaania „Vali töö südame, mitte soo järgi“.

23. Oma visiidi käigus arutas volinik soolise võrdõiguslikkuse seaduse muudatusi, mida valmistab ette tervise- ja tööminister seoses avaliku sektori soolise palgalõhega. Vastavalt esitatud infole suurendaksid muudatused Tööinspektsiooni volitusi järelevalve teostamisel sama töö eest võrdse palga maksmise üle ning loodaks digivahend sellise järelevalve hõlbustamiseks (palgalõhe spidomeeter, mis soovitakse kasutusele võtta 2020). Lisaks kavandatakse soolise palgalõhe uuringut avalikus sektoris.²⁹

1.3 NAISTEVASTANE VÄGIVALD

24. Volinik õnnitles asutusi Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise konventsiooni ([Istanbuli konventsioon](#)) ratifitseerimise üle 2017. aastal. Konventsioon on pöördeline õigusakt, mis näeb ette ulatuslikud vahendid võitluseks naistevastase vägivaldaga. Eesti on esimene ja siiani ainus Balti riik, kes selle ratifitseerinud on. Eesti on liitunud ka Euroopa Nõukogu [inimkaubandusvastase konventsiooniga](#).
25. Soolise võrdõiguslikkuse indeksi 2017 järgi on hinnanguliselt 33,5% Eesti naistest kogunud füüsilist või seksuaalset vägivalda – see vastab EL-i keskmisele. Õiguskantslerilt saadud info kohaselt registreeriti 2017. aastal 2632 koduvägivalda juhtumit. 86% juhtudest olid vägivallatsejad mehed, 12% juhtudest naised ja 2% juhtudest mõlemad. Asutuste andmete põhjal suri ajavahemikus 2013 kuni 2017 kokku 54 naist (üldiste) vägivallakuritegude tagajärjel.
26. EL-i Põhiõiguste Agentuuri [2014. aasta aruande](#) järgi naistevastase vägivalda kohta on 13% Eesti naistest kogunud ahistavat jälitamist (mille hulka võivad kuuluda solvavad või ähvardavad sõnumid, jälitamine ja vara kahjustamine). Uuringus leiti, et 21% Eesti naistest vanuses 18 kuni 29 eluaastat on langenud küberahistamise ohvriks. Voliniku visiidi ajal teavitasiid vabaühendused teda veebiahistamise kampaaniatest, mis toimuvad peamiselt sotsiaalmeedias naiste vastu, kes avaldavad avalikult arvamust teatud ühiskonnaprobleemide kohta, nagu põgenikud ja rassism.³⁰ Olemas on kolm politseiuurijat ehk nn veebikonstaablid, kes on keskendunud vihakõnele ja veebiahistamisele.³¹
27. Eestis ei ole eraldi seadust soopõhise vägivalda ega koduvägivalda kohta, kuid volinikuga kohtunud isikud leidsid, et Eestis olemas olevad õigusaktid on piisavad, kui neid korralikult täita. [Eesti karistusseadustiku](#) osa, mis käsitleb vägivallategusid (sh vägivallaga ähvardamine, füüsiline väärkohtlemine ja piinamine), võib kohaldada naistevastase vägivalda ja koduvägivalda juhtumitele. Karistusseadustikku muudeti detsembris 2017, lisades sellesse sätted ahistava jälitamise, naiste suguelundite sandistava moonutamise, tahtevastase abielu ja inimkaubanduse ohvritelt seksuaalteenuste ostmise keelustamise kohta, nagu näeb ette

²⁸ ERR, „Valitsus kiitis heaks vanemahüvitise süsteemi muudatused“, 27. september 2017, kättesaadav aadressil: <https://news.err.ee/632922/government-approves-amendments-to-estonia-s-parental-leave-benefits-system>.

²⁹ ERR, „Eesti võtab sihikule soolise palgalõhe avalikus sektoris“, 10. veebruar 2018, kättesaadav aadressil: <https://news.err.ee/682168/estonia-to-target-gender-pay-gap-in-public-sector>.

³⁰ Postimees, „Ma loodan, et sind vägistatakse“, 11. veebruar 2016, kättesaadav aadressil: <https://news.postimees.ee/3579475/hope-you-get-raped>, Feministeerium „Küberahistamine ajab naised veebist minema“, aprill 2018, kättesaadav aadressil: <https://feministeerium.ee/kuberahistamine-ajab-naised-veebist-minema/>.

³¹ Eesti Politsei, „Veebikonstaablid annavad internetis nõu“, 24. juuli 2018, kättesaadav aadressil: <https://www2.politsei.ee/en/nouanded/veebikonstaablid/>.

Istanbuli konventsioon. Samuti lisati väärteona seksuaalne ahistamine.³² Poliitilisel tasandil võttis Eesti 2015. aastal vastu vägivalla ennetamise strateegia 2015–2020, milles käsitletakse vägivalla ja kuritegude üldist vähendamist.

28. Kuigi valdav enamus Eesti rahvastikust taunib koduvägivalda, peab 21% vägivalla ennetamise strateegias osutatud uuringutes osalenutest koduvägivalda pere siseasjaks, kuhu teised ei peaks sekkuma. Lisaks arvab 54% vastanutest, et koduvägivalla ohvriks langenud naised on nende vastu toime pandud kuritegudes osaliselt süüdi, ning 47% vastanutest, et vägistamise ohvrid on selles oma riietuse tõttu ise süüdi“. Strateegia kinnitab, et need seisukohad on kõige levinumad vanemate meeste ja venekeelsesse vähemusse kuuluvate meeste hulgas.
29. Kuigi vabaühendused on korraldanud arvukalt avalikkusele suunatud kampaaniaid,³³ näitab eespool välja toodud statistika, kui oluline on võidelda soostereotüüpidega ning jätkata regulaarsete teabekampaaniate läbiviimist soopõhise vägivalla ja koduvägivalla kohta. Volinik tunnustab Eesti presidendi Kersti Kaljulaidi juhtrolli tabude murdmisel ja teadlikkuse tõstmisel koduvägivalla ja soopõhise vägivalla käsitlemise teel oma avalikes kõnedes.³⁴

1.3.1 TUGI JA KAITSETEENUSED

30. Eestis on ööpäevaringselt töötav tasuta üleriigiline naiste tugitelefoni (1492). Tugitelefoni pakub emotsionaalset tuge, teavet tugiteenuste kasutamise kohta ning õigusnõustamist eesti ja vene keeles naistele, kes kogevad füüsilist, emotsionaalset, majanduslikku ja/või seksuaalset väärkohtlemist. Tugitelefoni hoiab käigus MTÜ [Eesti Naiste Varjupaikade Liit](#). Asutuste andmetel võttis tugitelefoni 2017. aastal vastu 750 kõnet.
31. Olemas on hästi välja arendatud naiste varjupaikade võrgustik, kuhu kuulub 15 varjupaika, mida peavad vabaühendused ja mis on mõeldud vägivalla ja koduvägivalla all kannatavatele naistele ja mis katavad Eesti 15 maakonda. Varjupaigad töötavad ööpäevaringselt tasuta ning kogu riigi peale kokku on neis umbes 100 voodikohta. Asutuste andmetel on varjupaikadesse pöörduvate naiste arv aastate jooksul kasvanud: 2011. aastal 1180, 2014. aastal 1617, 2016. aastal 1939.
32. Volinikul oli võimalus saada tugiteenuse kohta teavet otse ohvritelt, kui ta külastas Jõhvis asuvat naiste varjupaika. Varjupaigas on avalikkusele ligipääsetav kontor ja salastatud aadressil asuv korter, mida peab üleval kohalik omavalitsus. Visiidi ajal kasutas majutusteenust üks naine koos oma lapsega. Lisaks tugitöötajatele on varjupaigas tööl jurist ja psühholoog. Varjupaiga töötajad ütlesid, et nende poole pöörduvad naised vajavad eelkõige psühholoogilist ja õigusnõustamist. Varjupaiga psühholoog on venekeelne, arvestades, et 80% varjupaika pöördujatest on venekeelsed (peegeldab piirkonna rahvastiku koosseisu).

³² Soolise võrdõiguslikkuse ja mittediskrimineerimise õigusekspertide Euroopa võrgustik, „Eesti: muudatused karistusseadustikus“, 16. juuni 2017, kättesaadav aadressil: <https://www.equalitylaw.eu/downloads/4560-estonia-ratification-of-the-istanbul-convention-pdf-109-kb>.

³³ Eesti Vabariigi Sotsiaalministeerium, „Norra finantsmehhanism 2009–2014. Aastaaruanne koduvägivalla ja soopõhise vägivalla programmi EE11 rakendamise kohta“, 2015, kättesaadav aadressil:

https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Norra_toetused/Koduse_ja_soopohise_vagivalla_vahendamise_programm/ee11_annual_programme_report_2015_final.pdf.

³⁴ Näiteks Vabariigi Presidendi kõne Vabariigi aastapäeva kontserdil ja vastuvõtul Eesti Rahva Muuseumis, 24. veebruar 2018, kättesaadav aadressil: <https://www.president.ee/en/official-duties/speeches/14154-the-president-of-the-republic-at-the-estonian-national-museum/index.html>.

33. 1. jaanuaril 2017 liideti vägivalda ohvriks langenud naiste tugiteenus kooskõlas [ohvriabi seadusega](#) Eesti Sotsiaalkindlustusameti poolt pakutava üleriigilise ohvriabiteenusega. Teenust pakkuvaid vabaühendusi rahastatakse täielikult avalikest vahenditest. Visiidi ajal väitsid vabaühendused, et 2017. aastal Sotsiaalkindlustusameti poolt korraldatud hankes oli peamine valikukriteerium maksumus, mitte kogemus ja muud kvalitatiivsed tegurid, mistõttu valiti väiksema kogemusega vabaühendused ja langes naistele pakutava teenuse kvaliteet.
34. Asutuste teabe kohaselt on Eesti kasutanud alates 2016. aastast koduvägivallaga võitlemiseks Suurbritannia eeskujul MARAC-i mudelit (*Multi-Agency Risk Assessment Conference*). See mudel plaanitakse 2020. aastaks kasutusele võtta kõigis 15. maakonnas. Mudel hõlmab regulaarseid kohtumisi asjaomaste osapoolte vahel, näiteks politsei, tervishoiu- ja sotsiaaltöötajad, varjupaigad ja vabaühendused, mille eesmärk on kaitsta ohvreid, jagada teavet spetsiifiliste olukordade kohta ning püüda takistada vägivalda kordumist.³⁵ Visiidi ajal sai volinik infot huvitavate projektide kohta, kus sellist multidistsiplinaarset koostööd kasutatakse. Näiteks Kohtla-Järvel külastas volinik kohalikus haiglas hiljuti loodud seksuaalvägivalda kriisiabikeskust. Selliseid keskusi on kogu Eestis neli. Väike ja motiveeritud arstidest ja õdedest koosnev meeskond selgitas, et nad pakuvad väljakutse peale seksuaalvägivalda ohvriks langenud naistele arstiabi. Politsei oskab ohvreid keskusesse juhatada. Lisaks kogub keskus meditsiinilisi tõendeid, millest võib olla kasu tulevases õigusmenetluses, ning julgustab ohvreid esitama politseisse avaldust. Ohvrid suunatakse psühholoogilise abi saamiseks Jõhvi varjupaika. Keskus on alates avamisest mõni kuu tagasi võtnud vastu kolm ohvrit.

1.3.2 ÕIGUSABI KÄTTESAADAVUS

35. Volinikku teavitati külaskäigu ajal sellest, et Eesti õigusraamistikku ei rakendata sooliste ja koduste vägivallategude uurimisel ja toimepanijate süüdimõistmisel efektiivselt. Igal aastal jõuab kohtusse vaid mõni juhtum ning vanglakaristus määratakse vähestele süüdlastele. Kuigi naiste jaoks on kuriteost teatamine oma olemuselt lihtne, ütlesid seksuaalvägivalda kriisiabikeskuse töötajad ja arstid volinikule, et praktikas esitavad naised avaldusi väga vastumeelselt. Õigusmenetlus on aeglane ja kallis. Haigla töötajad selgitasid, et neil on seadusest tulenev kohustus teatada alla 15-aastaste tüdrukute suhtes toime pandud seksuaalvägivalda tegudest, kuid sellest vanusest vanemad tüdrukud ja täiskasvanud naised peavad avalduse ise esitama.
36. Politsei suhtumine avalduse vastuvõtmisel võib olla samuti heidutav tegur. Vabaühendused on korraldanud soopõhise vägivalda ja koduvägivalda teemal politseinikele mitmeid koolitusi ja ühenduste sõnul on politseinike suhtumine üldiselt paranenud, kuigi erineb siiani olenevalt konkreetsest politseiametnikust. 2015. aastal õigussüsteemi osapoolte hoiakute kohta läbi viidud [uuring](#) näitas, et kuigi enamik vastanuid pidas naistevastases vägivaldas süüdlaseks meest, leiab suur osa siiski, et naistel on samuti teatud süü, kuna nad „käituvad vastutustundetult“ või „provotseerivad mehi pideva näägutamisega“. Külaskäigu ajal sai volinik teada, et 2017. aastal tapeti Narvas kaks naist nende partnerite poolt, kusjuures üks naine oli eelnevalt mitmel korral politsei poole pöördunud.
37. Teine põhjus, miks naised vägivallast teatada ei taha, on nende turvalisus. Kui Eesti [kriminaalmenetluse seadustik](#) näeb vägivallatsejale ette pikaajalise või ajutise

³⁵ Lisateavet MARAC-i mudeli kohta vt näiteks: Koduvägivalda riski vähendamine, MARAC, kättesaadav aadressil: <http://www.reducingtherisk.org.uk/cms/content/marac>.

lähenemiskeelu, on nende määramise juriidiline protsess pikk ning praegu ei ole võimalik saada lähenemiskeeldu hädaolukorras (st tundide jooksul). Volinikul oli heameel asutustelt kuulda, et ettevalmistamisel on õigusakt, mis näeb ette lähenemiskeelu kiire kohaldamise. Volinik kuulas huviga ka teavet pilootprojektist, mida praegu viiakse ellu Pärnu linnas, kus politsei eemaldab koduvägivalla tegude toimepanijad kodust. Sellele lisandub kiirendatud õigusmenetlus ja vägivallatsejate rehabilitatsiooniprogrammid.

38. Vabaihendused rõhutasid, et kohtuotsused, mis väljendavad mõistmise ja tundlikkuse puudumist soopõhise vägivalla suhtes, kipuvad naisi menetluse alustamisel heidutama. Näiteks selgitasid vabaihendused, et laste hooldusõiguse kohta tehtavates otsustes võetakse koduvägivalda harva arvesse. Volinikule teatati mitmest juhtumist, kus meessoost vägivallatseja kasutab hooldusõiguse määramise menetlust oma naissoost partnerite ja pere survestamiseks. Lisaks on seksuaalset vägivalda hõlmavaid juhtumeid on väga keeruline tõendada ning karistused on leebed.³⁶ Nagu CEDAW komitee esile tõi, eristab Eesti karistusseadustik vägistamist (§ 141) ja suguühetele sundimist (143). See toob vabaihenduste sõnul teatud seksuaalse vägivalla juhtumite puhul kaasa väiksema õigusrikkumise kasuks otsustamise.

1.4 JÄRELDUSED JA SOOVITUSED

Sooline võrdõiguslikkus

39. Volinik rõhutab, et meeste ja naiste vaheline võrdõiguslikkus pole mitte ainult inimõiguste põhiprintsiip, vaid see võib ka ühiskonda tervikuna positiivselt mõjutada, tagades tõhusa demokraatia ja majandusarengu, ning see on [ÜRO säästva arengu eesmärkide 2030](#) üks põhieesmärke. Volinik kutsub asutusi üles tagama soolise võrdõiguslikkusega arvestamist kõigis poliitikavaldkondades kas eraldi soolise võrdõiguslikkuse strateegia vastuvõtmisega või probleemi peavoolustamisega kõigis teistes strateegilistes kavades.
40. Volinik toonitab eelkõige diskrimineerivate soostereotüüpidega võitlemise jätkamise tähtsust, sest see mõjutab naiste valikuid, väljavaateid ja võimalusi kõigis eluvaldkondades. Volinik kutsub asutusi üles vaatama läbi koolide õppekavu ja korraldama õpetajatele koolitusi, et tagada hariduses sooliste eelarvamuste ja stereotüüpide puudumine. Teadlikkuse tõstmise kampaaniaid tuleks korraldada regulaarselt, sh venekeelse vähemuse hulgas.
41. Kuigi riigis valitseb üldine arusaam, et sooline võrdõiguslikkus edeneb hästi, saavutas Eesti [soolise võrdõiguslikkuse indeksis 2017](#) võimu domeenis vaid 28,2 punkti, kusjuures EL-i keskmine näitaja oli 48,5. Võttes arvesse, et [Ministrite Komitee soovitus \(2007\)17](#) soolise võrdõiguslikkuse standardite ja mehhanismide kohta näeb ette proaktiivsed meetmed soolise võrdõiguslikkuse edendamiseks, julgustab volinik Eesti asutusi viima läbi täiendavat analüüsi naiste alaesindatuse kohta otsuste tegemisel nii avalikus kui ka erasektoris, ning kaaluma vastavaid ajutisi erimeetmeid, mis võiksid Eestis hästi toimida. Volinik kutsub asutusi tõstma teadlikkust ajutiste erimeetmete vajaduse, mitmekesisuse ja võimaliku mõju kohta.

Sooline palgalõhe

³⁶ Näiteks oma kolmes hiljutises otsuses vähendas Riigikohus kas seksuaalrännaku toimepanija karistust või saatis juhtumi uueks arutamiseks tagasi madalama astme kohtusse: Riigikohtu asi nr 1-17-7206, 18. juuni 2018, kättesaadav aadressil: <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=1-17-7206/27>; Riigikohtu asi nr 1-16-7179, 15. juuni 2018, kättesaadav aadressil: <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=1-16-7179/127> ja Riigikohtu asi nr 1-17-1629, 11. juuni 2018, kättesaadav aadressil: <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=1-17-1629/44>.

42. Volinik mõistab, et soolist palgalõhet põhjustavad mitmed struktuursed tegurid, ja julgustab asutusi võtma ulatuslikke meetmeid kõigi nende teguritega tegelemiseks. Volinik soovib juhtida Eesti asutuste tähelepanu Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee hiljutisele [aruandele](#) „Naiste võimestamine majanduses“, kus loetletakse mitu võimalikku meetet. Eestis peaksid need hõlmama soostereotüüpide ning hariduses ja tööturul erialati valitsevate soolise eraldatuse tendentsidega võitlemist, samuti naistel kõrgemate ametikohtadeni jõudmist takistava „klaaslae“ fenomeniga tegelemist. Jõupingutusi töö ja eraelu vahelist tasakaalu loovate poliitikate elluviimiseks ja laste või teiste pereliikmete jaoks hoiuteenuste pakkumiseks tuleks jätkata. Samuti on oluline võidelda tööandjate poolse diskrimineerimisega pere eest hoolitsemise kohustuse alusel, sest see nähtus võib mõjutada nii mehi kui ka naisi, kes soovivad jääda vanemapuhkusele või korraldada oma tööd selle jaoks paindlikult.
43. Volinik väljendas heameelt soolise võrdõiguslikkuse seaduse muudatusettepanekute üle, mis on esimene samm seaduse tõhusaks rakendamiseks ja tagab avaliku sektori eeskuju soolise palgalõhega võitlemisel. Selles osas osutab volinik asjaolule, et mõned Euroopa Nõukogu liikmesriigid on vastu võtnud „[võrdsuskohustuse](#) avalikus sektoris“, mis kohustab avalikke asutusi võtma võrdsuse edendamiseks proaktiivseid meetmeid. Volinik rõhutab vajadust teha selles valdkonnas siiski koostööd ka erasektoriga, ning juhib tähelepanu sellele, et ÜRO säästva arengu eesmärkide 2030 rakendamine või ettevõtlus- ja inimõiguste tegevuskava vastuvõtmine võib pakkuda selleks sobivat raamistikku.³⁷ Volinik julgustab asutusi lisaks tegema ametiühingute ja sotsiaalpartneritega koostööd palkade läbipaistvuse poliitika elluviimiseks palgaskaalade avalikustamise teel.

Naistevastane vägivald

44. Naistevastane vägivald õõnestab naiste väärikust ja terviklikkust inimestena, samuti kahjustab see raskelt perekondi, kogukondi ja ühiskonda tervikuna. Volinik julgustab Eesti asutusi toetama regulaarseid teadlikkuse tõstmise ja ennetuskampaaniaid, sh piirkondades, kus elavad venekeelse vähemuse liikmed. Volinik rõhutab, et poliitikud ja avaliku elu tegelased, sh mehed, mängivad siin olulist rolli. Volinik väljendas heameelt asutuste esitatud teabe üle selle kohta, et soopõhise vägivalda ja koduvägivallaga võitlemine on valitsuse prioriteet. Selles osas võib just sellele küsimusele suunatud strateegia aidata teha kindlaks prioriteetsed tegevused ning peavoolustada sooküsimused teistes kuritegevuse vastastes poliitikates.
45. Eestis on olemas hästi välja arenenud kaitse- ja tugisüsteem soopõhise vägivalda ohvritele. Volinik väljendab heameelt sellele suunatud riikliku rahastamise suurenemise üle. Sotsiaalkindlustusameti uue, hankepõhise lähenemise valguses kutsub volinik asutusi üles andma vabaühendustele jätkusuutlikke mitme aasta pikkuseid toetusi ning tagama konkurssidel lisaks kuluefektiivsusele piisav tähtsus ka kogemusele ja teenuste kvaliteedile. Volinik väljendas heameelt Justiitsministeeriumist saadud info üle selle kohta, et ette valmistatakse seaduseelnõu, mis võimaldaks määrata lähenemiskeelu hädaolukorras, kuid kutsub asutusi lisaks üles kaaluma seaduse muutmist nii, et hooldusõiguse määramisel võetaks arvesse koduvägivalda.

³⁷ Taani Inimõiguste Instituut „Naised ettevõtluses ja inimõigused: riigi jaoks oluliste teemade kaardistamine ÜRO ettevõtlus- ja inimõiguste juhtpõhimõtetes – esialgne kavand“, veebruar 2018, kättesaadav aadressil: https://www.humanrights.dk/sites/humanrights.dk/files/media/dokumenter/projects_docs/gender_business/bhr_gender_mapping_notes_draft_2018.pdf.

46. Selleks et takistada korduvat ohvriks langemist ja lõpetada soopõhine vägivald, on vaja täiendavaid jõupingutusi, et tagada soopõhise vägivalda tegude toimepanijate süüdimõistmine ja karistamine. Selleks julgustab volinik asutusi üles jätkama tugiprojekte, nagu seksuaalvägivalda kriisiabikeskused, mis suurendaksid koostööd meditsiinisektori ja justitiisüsteemi vahel. Samuti rõhutab volinik ohvrite õigusabi parandamise olulisust, et toetada neid kogu õigusprotsessis. Volinik kutsub asutusi üles jätkama võimekuse loomist kõigi õigussüsteemi ametnike jaoks ning kaaluma erisuunitlusega prokuröride ja kohtunike meeskondade loomist, mis tegeleksid soopõhise vägivalda ja koduvägivalda juhtumitega.

2 EAKATE INIMÕIGUSED

47. Eesti on kiirelt vananeva rahvastikuga riik. [Eurostati](#) andmetel tõusis üle 65-aastaste inimeste osakaal 1996. aastal 12,8%-lt 2016. aastal 19,3%-ni ning võib tõusta 2050. aastaks 30%-ni, kui sündimismäär jääb samaks. Ligi 10% Eesti rahvastikust on praegu üle 74 aasta vanad. Naiste ja meeste oodatava eluea pikkuses on selge erinevus: 2016. aastal oli see naistel 82 aastat ja meestel 73 aastat.³⁸
48. Eakate inimõigustele pole pühendatud ühtki rahvusvahelist juriidiliselt siduvat lepet. Kuid arvestades et inimõigused on oma olemuselt universaalsed, kehtivad eakatele kõik inimõiguste standardid ja põhimõtted, mida rahvusvahelistes ja piirkondlikes inimõiguste alastes põhilepingutes leidub.³⁹ Euroopa Nõukogu eristandardid eakate inimõiguste kohta sisalduvad [Ministrite Komitee 2014. aasta soovitus CM/Rec\(2014\)2](#) eakate inimõiguste edendamise kohta ning [Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee 2017. aasta resolutsioonis 2168 \(2017\)](#) eakate inimõiguste ja laiaulatusliku hoolekande kohta.

2.1 DISKRIMINEERIMINE

49. Eesti [võrdse kohtlemise seadus](#), mis võeti vastu 2009. aastal, keelab selgesõnaliselt vanusepõhise diskrimineerimise. Vanusepõhine diskrimineerimine on praegu siiski keelatud ainult tööhõives. Nimelt on seaduses jagatud diskrimineerimise eest kaitstud valdkonnad kaheks: kui rassiline või etniline ja nahavärvuse põhine diskrimineerimine on keelatud kõigis eluvaldkondades (tööhõive, haridus, teenused ja sotsiaalkindlustus), siis religiooni või usu, vanuse, puude ja seksuaalse suunitluse põhine diskrimineerimine on keelatud ainult tööhõives (seaduse § 2). Seaduse vastuvõtmise ajal teemaga tegelenud õiguskantsler leidis, et kaitse eri tasandid võrdse kohtlemise seaduses on kooskõlas EL-i õigusega, kuid rikuvad rahvusvahelisi inimõiguste lepinguid, millega Eesti on liitunud, ning Eesti põhiseadust.⁴⁰
50. Volinik sai oma visiidi käigus teada, et valitsus valmistab ette võrdse kohtlemise seaduse [muudatusi](#), mis laiendaksid kaitset igasugusel alusel, sh vanuse alusel diskrimineerimise eest kõigile eluvaldkondadele. Volinik soovib, et teda selle protsessiga kursis hoitaks.

³⁸ Eesti Statistika, Oodatav eluiga sünnimomendil, kättesaadav aadressil: <https://www.stat.ee/34279>.

³⁹ ÜRO inimõiguste ülemvoliniku büroo, „Eakate inimõigused: rahvusvaheliste inimõiguste põhimõtted ja standardid. Taustdokument – täiendatud ja parandatud. Avatud tööühm. Peaassamblee resolutsioon 65/182”, aprill 2011, kättesaadav aadressil: <https://social.un.org/ageing-working-group/documents/OHCHR%20Backgroud%20paper%202011.pdf>. Seda on korduvalt [kinnitanud](#) ÜRO oma vaatlusorganite ja eriraportööride tööga, muu hulgas erikommentaari vastuvõtmisega, näiteks [CEDAW üldine soovitus nr 27 eakate naiste ja nende inimõiguste kaitsmise kohta](#) või [CESCR üldine kommentaar nr 6 eakate majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste kohta](#).

⁴⁰ Eesti Inimõiguste Keskus, „Inimõigused Eestis 2008–2009”, 2010, kättesaadav aadressil: <https://humanrights.ee/en/topics-main/inimoigused-estis/inimoiguste-aruanne/human-rights-in-estonia-2008-2009/>.

51. Vastavalt 2012. aasta [Eurobaromeetri uuringule](#) leidis 55% vastanutest Eestis, et vanuse tõttu (vanus üle 55 aasta) diskrimineerimine on riigis väga või üsna levinud (EL-i keskmine oli 45%). Eakate diskrimineerimist võib põhjustada nähtus, mida iseloomustab stereotüüpne ja eelarvamuslik suhtumine eakatesse, mille kohaselt „*tekivad eakatel teatud eluea saavutamisel kindlad omadused ja nad muutuvad alaväärtuslikumaks*“.⁴¹ Maailma Tervishoiuorganisatsioon on öelnud, et vanuseline diskrimineerimine on „*sotsiaalselt kõige normaliseeritum stereotüüp*“ ning seda võimendab tihtipeale meedia. See soodustab eakate marginaliseerimist ja mõjutab negatiivselt nende tervist ja heaolu.⁴²
52. Eestis töötab 26% eakatest (EL-i keskmine on 9,2%), mis teeb Eestist ühe kõrgeima, kui mitte kõige kõrgema eakate tööhõivemääraga riigi EL-is.⁴³ Lisaks on Eesti Riigikohus teinud eakate töötajate diskrimineerimisega võitlemisel olulisi otsuseid, leides näiteks seda, et kohustuslik pensionile minek või erinevused tervisetootustes on ebaseaduslikud.⁴⁴ Hoolimata nendest positiivsetest punktidest kuulis volinik oma visiidi jooksul korduvalt, et eakate diskrimineerimine tööhõives on tavaline.
53. 2018. aastal Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi poolt läbi viidud [uurigus](#) leiti, et tööturul püsivad stereotüübid, mis takistavad eakaid tööle võtta. Nende hulgas on näiteks sellised stereotüübid: eakad väsivad kiiremini, neil on tihti terviseprobleemid ja nad ei oska kasutada moodsat tehnoloogiat. Vabaühendused teavitasid volinikku sellest, et eakatel on eriti raske leida uut töökohta ja et tööotsimise protsess on nende puhul oluliselt pikem.⁴⁵ Nii riiklikud inimõigustega tegelevad struktuurid kui ka vabaühendused arvavad, et eakate CV-de kõrvalejätmine töölevõtmise ajal on levinud praktika, isegi kui see on ebaseaduslik.
54. Vabaühendused teavitasid volinikku lisaks sellest, et eakad töötavad tavaliselt oma kvalifikatsioonist madalamatel töökohtadel ning nende ja nooremate kolleegide palkade vahel on oluline lõhe. Diskrimineerimine on veel teravam vanemate naiste hulgas, muu hulgas seetõttu, et neid on vanemaealiste hulgas rohkem, ning kuna puudub üldine põlvkondadevaheline solidaarsus. Õiguskantsler märkis kahetsusega, et eakad on esitanud tööhõive valdkonnas esineva diskrimineerimise kohta vaid mõne kaebuse. Volinikku teavitati sellest, et tervise- ja tööminister kaalub maksusoodustusi tööandjatele, kes võtavad tööle eakaid.
55. Tööhõivesektorist väljaspool on õiguskantsler tegelenud arvukate eakaid puudutavate diskrimineerimisjuhtumitega teenuste valdkonnas. Näiteks on tema [2016.–2017. aasta aruandes](#) dokumenteeritud juhtum, kus pank keeldus vanuse põhjal automaatselt väljastamast krediitkaarti 76-aastasele pensionärile.
56. Lõpuks tuletas volinik meelde ka seda, et hoolimata Eesti märkimisväärtetest pingutustest venekeelse vähemuse lõimimisel ja kodakondsuseta isikute probleemi lahendamisel, sh üle

⁴¹ ÜRO inimõiguste ülemvoliniku büroo, „Eakate inimõigused: rahvusvaheliste inimõiguste põhimõtted ja standardid. Taustdokument – täiendatud ja parandatud. Avatud tööühm. Peaassamblee resolutsioon 65/182”, *op. cit.*

⁴² Maailma Tervishoiuorganisatsioon, Vananemine ja elukaar, kättesaadav aadressil: <http://www.who.int/ageing/ageism/en/>.

⁴³ Eurostat, „Ülevaade eakate elust tänapäeva EL-is”, *op. cit.*

⁴⁴ Vadim Polištšuk, „Eakad, tööhõive ja võrdõiguslikkus õigusaktides: „progressiivne“ lähenemine Eestis?“. Võrdsete õiguste ülevaade, 12. köide, 2014, kättesaadav aadressil:

<http://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/Older%20Age%2C%20Employment%20and%20Equality%20in%20Legislation%20A%20Progressive%20Estonian%20Approach.pdf>.

⁴⁵ Eesti Sotsiaalministeerium, „Madridi rahvusvahelise vananemisalase tegevuskava piirkondliku rakendusstrateegia elluviimise aruanne Eesti kohta“, 2016, kättesaadav aadressil: https://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/country_rpts/2017/EST_report.pdf.

65-aastaste isikute naturaliseerimise tingimuste leevendamine, ei saa hulk venekeelseid eakaid endiselt Eesti kodakondsust oma suutmatuse tõttu õppida ära eesti keel. Kodakondsuseta isikud on need Eesti venekeelse vähemuse liikmed, kes ei omandanud pärast 1991. aastat Eesti või Vene kodakondsust. Kodakondsuseta isikuid on Eestis umbes 80 000. Kodakondsuseta isikud ei saa erakondi luua ega erakondade liikmeks astuda, valimistel kandideerida ega riigisisestel parlamendivalimistel osaleda; muus osas on neil enam-vähem samad poliitilised ja kodanikuõigused nagu Eesti kodanikel.⁴⁶

2.2 VAESUS

57. 2016. aastal oli 41,8% Eesti inimestest, kes olid 65-aastased või vanemad, vaesusriskis,⁴⁷ mis on oluliselt kõrgem näitaja kui EL-i keskmine 17,4%.⁴⁸ Vaesusriskiga eakate arv on alates 2013. aastast, kui nende osakaal oli 24,4%, drastiliselt tõusnud. Eestis on EL-i kõrgeim vaesusnäitaja üle 74-aastaste inimeste hulgas – selles kategoorias puudutab vaesusrisk 48,2% inimestest.⁴⁹
58. Oma külaskäigu ajal sai volinik teada, et kõige halvemas olukorras on üksikud ja maapiirkondades elavad inimesed. Eriti suur risk ohustab vanemaid naisi, sest nad elavad kauem ja seega sagedamini üksi ning saavad madalama sissetulekutasemega tööturusektorites töötamise tõttu väiksemat pensioni (vt 1. osa). Volinik Mijatovići teavitati ka sellest, et vaesusmäär on kõrgem venekeelse kogukonna hulgas, mis peegeldab vastavate kogukondade vahelist majanduslikku ebavõrdsust.⁵⁰
59. Eakate kõrget vaesustaset Eestis selgitavad mitu tegurit. Paljud, kes olid 1980ndatel ja 1990ndatel keskealised, kaotasid oma säästud 1990ndatel, kui toimus rahareform ja rubladelt mindi üle Eesti valuutale.⁵¹ Lisaks teavitasid vabauhendused volinikku sellest, et osa eakatest elab vaesuses seetõttu, et neil ei ole õigust saada pensioni, kuna nad on töötanud tööandja juures, kes ei registreerinud neid ametlikult.
60. Peale selle on vanaduspension väike. 1. aprillil 2018 oli vanaduspension täismäär (44 aasta pikkuse tööstaaži korral) 446,5 eurot, mis on alla vaesuspiiri (468 eurot). Samuti on märkimisväärne, et rahvapensioni alammäär (ehk pension, mida makstakse isikutele, kellel ei ole vanaduspension saamiseks vajalikku tööstaaži või kellele makstakse töövõimetuspension või toitjakaotuspension) on 167,40 eurot kuus,⁵² mis on alla absoluutse vaesuspiiri (201 eurot 2015. aastal).⁵³ Oma hiljutises kaastöös Euroopa Nõukogu ülevaatesse soovitus

⁴⁶ Lisateavet vt rahvusvähemuste nõuandekomitee raamkonventsioonist „Neljas arvamus Eesti kohta“, 2015, kättesaadav aadressil: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168047d0e5>.

⁴⁷ Vaesusriski künniseks loetakse 60% riigi mediaansissetulekust (pärast sotsiaaltoetuste maksmist). Eestis oli see 2016. aastal 468 eurot. Vt Eesti Statistika, „Iga viies elanik koges mullu suhtelist vaesust“, detsember 2017, kättesaadav aadressil: <https://www.stat.ee/news-release-2017-135>.

⁴⁸ Eurostat, „Vaesusohus või sotsiaalse tõrjutuse riskiga inimesed“, detsember 2016, kättesaadav aadressil:

http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/People_at_risk_of_poverty_or_social_exclusion.

⁴⁹ ERR, „Eesti peab tegelema eakate vaesusriskiga“, detsember 2017, kättesaadav aadressil: <http://estonianworld.com/opinion/estonia-needs-address-poverty-risk-elderly/>.

⁵⁰ Inimõiguste Teabekeskus, „Rahvusvähemused Eestis: vaesuse ja sotsiaalse marginaliseerumise risk“, OSCE inimõõtme rakenduskohtumine, 2014, kättesaadav aadressil: <https://www.osce.org/odihr/124459?download=true>.

⁵¹ ERR, „Eesti peab tegelema eakate vaesusriskiga“, *op. cit.*

⁵² Eesti e-riik, „Riiklikud pensionid“, kättesaadav aadressil: <https://www.eesti.ee/en/pensions-and-allowances/pensions/state-pensions/>.

⁵³ Absoluutne vaesuspiir väljendab minimaalsete vajaduste rahuldamiseks vajalikku rahalist kulu. Eestis oli see 2015. aastal 201 eurot. Vt Eesti Statistika, „Eesti Statistika Kvartalikirj“, juuni 2017, kättesaadav aadressil: <https://www.stat.ee/publication-2017-quarterly-bulletin-of-statistics-estonia-2-17>.

(2014)2 täitmise kohta tunnistasid Eesti asutused, et toetustest ja sotsiaalkaitsest ei piisa vaesuse ennetamiseks eakate hulgas.⁵⁴

61. Vaesus on ühtaegu inimõiguste rikkumise tagajärg ja põhjus. Eakate puhul ohustab vaesus tavaliselt järgmiste inimõiguste teostamist: õigus piisavale eluasemele, piisavale elatustasemele, tervisele ja toidule. Eestis on suhe tervise ja vaesuse vahel eriti silmatorkav ning hooldusvajadusega inimestel on suurem vaesusrisk.⁵⁵ Ravi- ja hoolduskulud on kõrged ning vastutus nende eest lasub ülalpeetaval ja tema sugulastel, kes peavad nende eest tasuma nii palju, kui suudavad. Asutuste poolt esitatud andmete kohaselt maksis 2016. aastal 70% ööpäevaringse hooldusteenuse kasutajatest selle eest ise (koos perede abiga). Maailmapanga Grupi poolt Eestis läbi viidud pikaajalise hoolduse uuringu järgi ei saa üks neljast üle 65-aastasest terviseprobleemidega isikust endale hooldusteenust lubada.⁵⁶
62. Volinikku teavitati sellest, et Eesti asutused on astunud mõningaid samme eakate vaesusega võitlemiseks. 1. aprillil 2018 kiitis valitsus heaks vanaduspensionitõstmise 7,6% võrra. Meedia teatel katab see tõus siiski vaevu inflatsioonimäära.⁵⁷ Sotsiaalminister ütles volinikule, et makstud on ka ühekordseid toetusi, näiteks üksi elavatele pensionäridele ja lastega naistele. Riik saab katta ravimitele tehtavaid kulutusi, kui need ületavad teatud künnise. Kohtla-Järve vanadekodu külastamise käigus kohtus volinik sealsete elanikega, kelle eest maksis kohalik omavalitsus, kuna eakatel endil ei olnud rahalisi vahendeid iseseisvaks eluks.
63. Valitsus on peamiselt keskendunud pensionisüsteemi ja tööturu reformimisele eesmärgiga hoida inimesi võimalikult kaua tööl. Teadlased on märkinud, et selline lähenemine võib jätta eakad lõksu olukorras, kus neil pole muud valikut kui töötada, kuigi nad on saavutanud pensioniea.⁵⁸

2.3 VÄÄRIKUS JA ISESEISVUS PIKAAJALISES HOOLDUSES

64. Kui inimesed vajavad pika aja jooksul abi igapäevatoimingutes, nagu poes käimine, toidu valmistamine, söömine, koristamine või vannis käimine, vajavad nad pikaajalist hooldust. Pikaajaline hooldus võib hõlmata ka põetamist krooniliste haiguste korral ning füüsilise või vaimse puudega seotud abi. Eespool nimetatud Maailmapanga Grupi uuringu järgi vajab Eestis ligi 20% üle 65-aastasest inimestest pikaajalist hooldust. Eesti rahvastik mitte ainult ei vanane kiiresti, vaid on ka haigem kui teistes EL-i riikides. See mõjutab tugevalt hooldusvajadust.

⁵⁴ Euroopa Nõukogu, Inimõiguste juhtkomitee, „Teabepäring Ministrite Komitee soovitus CM/Rec(2014)2 rakendamise kohta eakate inimõiguste edendamisel: liikmesriikide vastused“, 23. august 2018, <https://rm.coe.int/steering-committee-for-human-rights-comite-directeur-pour-les-droits-d/16808c7a63>.

⁵⁵ Vastavalt Maailmapanga poolt hiljuti läbi viidud uuringule on Eestis üle 65-aastaste inimeste osakaal, kelle tervislik seisund seab neile tõsiseid piiranguid, EL-i kõrgeimate hulgas. Maailmapanga Grupp, „Hoolduskoormuse vähendamine Eestis“, 5. juuni 2017, kättesaadav aadressil:

https://riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/Failid/hoolduskoormus/3. aparnaa_somanathan.pdf.

⁵⁶ Maailmapanga Grupp, „Hoolduskoormuse vähendamine Eestis“, *op. cit.*

⁵⁷ ERR, „Valitsus kiitis heaks 7,6% pensionitõusu“, 15. märts 2018, kättesaadav aadressil: <https://news.err.ee/689863/estonian-government-approves-7-6-percent-pension-increase>.

⁵⁸ Kristina Lindemann & Marge Unt, „Trapped in „involuntary Work“ in the late career? Retirement expectations versus the „desire to retire“ in Estonia“, *Studies of Transition States and Societies*, Vol. 8, Issue 3, 2016, kättesaadav aadressil: <http://publications.tlu.ee/index.php/stss/article/view/237>.

2.3.1 ÕIGUSLIK JA POLIITILINE RAAMISTIK

65. Eesti ratifitseeris ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni ([CRPD](#)) 2012. aastal. Kuigi puuetega inimeste ja eakate kategooriad ei kattu täielikult, on vanuse ja puude vahel tihti tugev seos.⁵⁹ CRPD puudutab eelkõige vanemaid puudega inimesi, kes vajavad hooldust, sest selles sätestatakse põhimõtted ja õigused, nagu väärkuse, iseseisvuse ja otsustusvabaduse austamine; mittediskrimineerimine, kaitse vägivalda ja väärkohtlemise eest (artikkel 16), õigus elada iseseisvalt ja olla kaasatud kogukonda (artikkel 19) ning õigus küllaldasele elatustasemele ja sotsiaalsele kaitsele (artikkel 28). Alates 1. jaanuarist 2019 on õiguskantsler CRPD rakendamise riiklik järelevalveasutus (vt 3. osa).
66. Euroopa tasandil näeb [parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta](#) artikkel 23 riikidele ette kohustuse võimaldada eakatel jääda ühiskonna liikmeks võimalikult kauaks.⁶⁰ Volinik märgib, et Eesti ei ole harta seda artiklit siiani ratifitseerinud.
67. Kodu tasandil puudutavad eakate pikaajalist hooldust eelkõige kaks seadust: [perekonnaseaduse](#) 8. peatükk näeb ette „põlvnemisest tuleneva ülalpidamiskohustuse“ ja [sotsiaalhoolekande seadus](#) näeb haavatavatele isikutele, sh eakatele ette eri liiki sotsiaalteenused. Eakatele mõeldud teenuste hulgas on kodune tervishoiuteenus, isiklik abistaja igapäevatoimingutega toimetulekuks, sotsiaaltransporditeenus, avatud sotsiaalkeskused ja hooldekodud. Hooldusteenuseid korraldatakse kohalikul tasandil kohalike omavalitsuste poolt avaliku ja erasektori teenusepakkujate kaudu.
68. Volinikule väljendati visiidi ajal korduvalt muret eakatele mõeldud pikaajalise hooldusteenuse korraldamise, kättesaadavuse ja kvaliteedi üle. Eestis on loodud pikaajalise hoolduse küsimustega tegelev rakkerühm ning Sotsiaalministeerium valmistab ette pikaajalise hoolduse tegevuskava, mis hõlmab ka eakaid. Volinik loodab, et asutused võtavad tegevuskava koostamisel arvesse allpool toodud tähelepanekuid, ja soovib, et teda hoitaks asjade edenemisega kursis.
69. Enamik eakate hooldekodusid Eestis on suured asutused, mis ehitati nõukogude perioodil. Hooldekodudes on pikad järjekorrad ja ebapiisavad koduteenused. Hoolimata sotsiaalhoolekande seaduse 2016. aasta täiendustest, millega lisati seadusesse loend kohustuslikest teenustest, mida kohalikud omavalitsused peavad pakkuma, mõistab volinik, et omavalitsuste vahel on endiselt suur ebavõrdsus kättesaadavate teenuste hulga ja kvaliteedi osas. Seda ebavõrdsust põhjustab osaliselt erinevus kohaliku tasandi ressursides, kuid ka erinev poliitiline lähenemine hooldusküsimusele, sest mõned omavalitsused tõlgendavad perekonnaseadust nii, et enamik hoolduskohustusest lasub ülalpeetavate isikute peredel. Asutuste sõnul suurendab 2017. aasta haldusreform, mis vähendas drastiliselt omavalitsuste arvu, hoolduseks ette nähtud ressursse. 2017. aastal olid Eesti avaliku sektori kulutused pikaajalisele hooldusele (asutuste andmetel 0,37% sama aasta SKP-st) väiksemad kui enamikus teistes EL-i liikmesriikides.

⁵⁹ Euroopa Komisjon, „ÜRO CRPD rakendamine eakate suhtes“, kättesaadav aadressil

https://social.un.org/ageing-working-group/documents/sixth/Presentation_ten%20Geuzendam.pdf.

⁶⁰ See hõlmab eakate puhul iseseisva elu elamist tuttavas keskkonnas nii kaua, kui nad soovivad ja suudavad, milleks kohandatakse nende elukoht nende tervislikule seisundile vastavaks ja pakutakse neile vajalikku tervishoiu- ja hooldusteenust. Hoolekandetasutustes elavatele eakatele peavad riigid tagama küllaldase toetuse, austades samas eakate privaatsust ja võimaldades neil osaleda otsuste tegemisel oma elutingimuste üle.

2.3.2 LÄHENEMINE DEINSTITUTIONALISEERIMISELE

70. Volinik külastas Ida-Virumaal Kohtla-Järvel asuvat eakate hooldekodu, kuhu mahub 140 elanikku. Personal jättis oma töös asukatega pühendunud mulje, kuid töötajatest oli puudus. Töötajate koguarv oli 28 ning päevases vahetuses töötas korraga seitse ning öises vahetuses kolm töötajat. Neljakorruselises hoones ei olnud lifti (kuid olid rambid), mis raskendas liikumiskustega või voodihaigete isikute viimist õue.
71. Hooldekodu direktor ütles volinikule ka seda, et mitu hooldustöötajat peab läbima koolituse, mida näevad ette 2016. aasta sotsiaalhoolekandeseaduse uued nõuded. Asutuste poolt esitatud andmete kohaselt on tõepoolest vaid 22% kõigist Eesti hooldustöötajatest kutsekvalifikatsioon (48% on saanud väljaõppe töökohal ja 30% pole saanud mingit väljaõpet) – seda probleemi püütakse lahendada sotsiaalhoolekande seadusega, kus on kehtestatud koolitusnõuded, mis jõustuvad 1. jaanuaril 2020.
72. Õiguskantsler külastab talle määratud ülesannete täitmiseks piinamisvastase konventsiooni vabatahtliku protokolliga riigisisese ennetusmehhanismi raames eakate hooldekodusid. Õiguskantsler on aastate jooksul juhtinud tähelepanu süsteemsetele probleemidele ja paljudele inimõiguste rikkumistele hoolekodudes.⁶¹ Õiguskantsleri poolt dokumenteeritud inimõiguste rikkumised on: liikumisvabaduse piiramine,⁶² ravimite manustamine ilma teavitatud nõusolekuta, sh mõnel juhul rahustite andmine patsientide ohjeldamiseks; privaatsusõiguse rikkumine, eelkõige hügieeniprotseduuride käigus; ning inimväärikuse rikkumine, näiteks ebapiisavates tingimustes elamine, elanike kiiruga söötmine ja õue- või vabaajategevuste mittepakkumine. Samuti oli teateid töötajate ja elanike vaheliste suhtlusraskuste kohta keeleprobleemi tõttu (tundus, et Kohtla-Järvel külastatud hooldekodus seda probleemi ei esinenud).
73. Eesti Sotsiaalkindlustusamet vaatab üle teenusepakkujaid eesmärgiga parandada teenuse kvaliteeti. Ametis luuakse ka uus üksus, mille ülesanne on omavalitsuste järelevalve ja nõustamine. Peale selle korraldas valitsus asutuste sõnul 2016. ja 2018. aastal projektikonkursid lisateenuste pakkumiseks eakatele, mh koduhooldus, väljaspool kodu osutatav üldhooldusteenus ja isiklikud abistajad. Järgmine konkurss korraldatakse 2019. aastal.
74. Eestis on üldine puudus eakatele mõeldud koduteenustest.⁶³ Üks selle olukorra tagajärgi on, et osa inimesi, kes saaksid tugiteenuste abil kodus keskkonnas hakkama, on sunnitud minema hooldekoju, nagu kinnitati volinikule Kohtla-Järve hooldekodu külastamise ajal. Nagu eespool on mainitud, on CRPD ja Euroopa Nõukogu standardite järgi eelistatav lähenemine, kus eakatel ja puudega inimestel võimaldatakse elada võimalikult kaua või nii kaua, kui nad ise soovivad kogukonnas iseseisvalt, ning kus eelistatakse väiksemaid struktuure ja elukeskkondi.

⁶¹ Õiguskantsler, „Hooldusteenustes leiti süsteemseid probleeme“, kättesaadav aadressil: <http://www.oiguskantsler.ee/en/chancellor-justice-systematic-problems-found-nursing-care-services>.

⁶² Õiguskantsler, „Aastaülevaade 2016/2017. Riiklik ennetusmehhanism“, 2017, kättesaadav aadressil: http://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/NPM%20Annual%20Report%202017_0.pdf; õiguskantsler, „Hooldekodul ei ole õigust inimeste vabadust piirata“, kättesaadav aadressil: <http://www.oiguskantsler.ee/en/chancellor-justice-nursing-home-has-no-right-deprive-people-liberty>.

⁶³ Eesti Sotsiaalministeerium, „Madridi rahvusvahelise vananemiselase tegevuskava piirkondliku rakendusstrateegia elluviimise aruanne Eesti kohta“, 2016, *op. cit.*

75. Visiidi käigus selgus, et kuigi Eesti viib ellu deinstitutionaliseerimisprogrammi⁶⁴ puuetega inimeste ja laste hulgas, ei ole see valdav lähenemine eakate hulgas, kes vajavad pikaajalist hooldust. Eesti Riigikontrolli andmetel suurenes ajavahemikus 2012 kuni 2014 hooldekodude kohtade arv 80%, samal ajal kui koduteenuste kasv oli vaid 10%.⁶⁵

2.3.3 DEMENTSUST PÕDEVAD ISIKUD

76. Maailma Tervishoiuorganisatsioon (WHO) on rõhutanud, et dementsust põdevad inimesed võivad langeda eriti kergesti väärkohtlemise ohvriks. Paljudes maailma riikides ohjatakse dementsust põdevaid inimesi kodudes või hoolekandeesutustes füüsiliselt või keemiliselt ning nende kallal kasutatakse füüsilist vägivalda või rõhumist.⁶⁶ Alzheimer Europe'i hinnangul oli Eestis 2013. aastal ligi 21 720 dementsust põdevat inimest.⁶⁷ Vabaduse piiramise juhtumid, näiteks õiguskantsleri poolt dokumenteeritud juhtumid puudutavad enamasti eakaid dementseid isikuid. Sobimatute ruumide ja ebapiisava personali tõttu võib dementsust põdevate patsientide ohutuse tagamine olla keeruline. Vabaühendused teavitasid volinikku ka sellest, et hooldekodudes keeldutakse tavaliselt dementsust põdevaid isikuid vastu võtmast, kuna puudub kvalifitseeritud personal ja piisavad vahendid selliste isikute eest hoolitsemiseks.
77. Eesti asutused teavitasid volinikku kavast luua 2018. aasta sügisel dementsuse kompetentsikeskus. Kompetentsikeskus viib läbi uuringuid, annab soovitusi poliitika kohta ja koostab dementsusega seotud koolitusmaterjale. Valitsus plaanib hooldusasutustes luua 900 kohta dementsust põdevatele isikutele. Volinik leiab, et see kava tuleks viia ellu kooskõlas deinstitutionaliseerimispõhimõttega ja koostöös dementsust põdevate isikute liitude ja hooldajatega.

2.3.4 OMASTEHOOLDAJAD

78. Puudujäägid pikaajalise hoolduse teenustes Eestis – nii hooldekodudes kui ka koduteenustes – tähendab, et suure osa hooldustööst teevad ära lähisugulased. Maailmapanga Grupi poolt Eestis läbi viidud pikaajalise hoolduse uuringu järgi pakuvad omastehooldust peamiselt naised (pere ja lähemate sõprade hulgas) ja üle 50-aastased isikud, kellel on mõnikord ka endal terviseprobleemid. Eesti Hooldajate Liit teavitas volinikku sellest, et omastehooldajatele pakutav toetus on ebapiisav. Ka selles valdkonnas on omavalitsuste vahel suured erinevused, sest mõned omavalitsused maksavad väikest toetust, teised aga mitte. Omastehooldajate ebapiisav toetamine võib põhjustada pakutava hoolduse kvaliteedis raskeid tagajärgi.
79. Volinik märgib ka seda, et riigi ülesanne on tagada omastehooldajate inimõiguste kaitse. Intensiivsed hoolduskohustused võivad avaldada negatiivset mõjuisiku õigusele elada pere- ja eraelu, osaleda sotsiaalses ja avalikus elus, sh käia tööl. Näiteks leidis Maailmapanga Grupi

⁶⁴ Deinstitutionaliseerimine tähendab elanike progresseeruvat ümberpaigutamist suurtest hoolekande- või raviasutustest tavalisse kogukonnaellu. See hõlmab teenuste väljatöötamist, mis toetavad iseseisvat elu ja kogukonda kaasamist.

⁶⁵ Riigikontroll, „Hooldekoduteenuseid saavate eakate arv on kasvanud kordi kiiremini kui koduteenuseid saavate eakate arv“, 2014, kättesaadav aadressil:

<https://www.riigikontroll.ee/Suhtedavalikkusega/Pressiteated/tabid/168/Itemid/708/amid/557/language/en-US/Default.aspx>.

⁶⁶ Maailma Tervishoiuorganisatsioon, „Inimõiguste põhise lähenemise tagamine dementsetele“, kättesaadav aadressil: http://www.who.int/mental_health/neurology/dementia/dementia_thematicbrief_human_rights.pdf.

⁶⁷ Alzheimer Europe, „2013: dementsuse esinemine Euroopas: Eesti“, 24. veebruar 2014, kättesaadav aadressil: <https://www.alzheimer-europe.org/Policy-in-Practice2/Country-comparisons/2013-The-prevalence-of-dementia-in-Europe/Estonia>.

uuring, et Eestis on pidanud 18% omastehooldajatest oma hoolduskohustuse tõttu täielikult töötamise lõpetama, millel on ilmselged tagajärjed sissetulekule ja vaesusriskile. Isegi kui mõned uuringud on näidanud, et ülalpeetavate sugulaste eest hoolitsemine võib parandada rahulolu eluga, mõjutab väline surve ja tunnustuse või valikute puudumine avaldada negatiivset mõju omastehooldajate tervislikule ja psühholoogilisele heaolule.⁶⁸

2.4 UUED TEHNOLOOGIAD

80. Eesti on digiteerimise ja tehnoloogilise innovatsiooni riik. Selles osas uurib volinik lühidalt seda, kuidas mõjutab eakaid ja nende inimõigusi eelkõige riigi teenuste digiteerimine ning tehisintellekti ja robotite kasutamine sotsiaal- ja hooldusteenustes.
81. Esimene aspekt puudutab peamiselt eakate õigust osaleda sotsiaalses ja avalikus elus, ühiskonnas, mis on sügavas muutumises ja kus avalikud protsessid toimuvad üha enam interneti kaudu. [e-Eesti](#) (valitsuse projekt) arendamisega on suur osa avalikke protsesse ja teenuseid aastate jooksul digiteeritud. Nii näiteks töötavad valitsus ja parlament täiesti paberivabalt ning uued seadused ilmuvad ainult veebis; ettevõtted ja eraisikud saavad esitada maksudeklaratsioone internetis; tervishoiuteenuste andmed on digiteeritud e-tervise projekti käigus; e-valimised toimusid esimest korda 2005. aastal ja Eesti kodanikel on elektroonilised ID-kaardid, mis võimaldavad lisaks e-hääletamisele teha mitmesuguseid haldustoiminguid. Ühest küljest aitavad need arengud eakatel ja piiratud liikumisvõimega isoleeritud isikutel saada haldusteenuseid ja osaleda poliitilistel valimistel oma kodust (eeldusel, et neil on internetiühendus). Teisalt nõuab eakate internetikasutuskuse tagamine asutustelt kindlaid jõupingutusi, et eakad ei jääks kiiresti arenevast ühiskonnast maha.
82. Mõned eakad, eelkõige need, kellel on madalam haridustase või tööelus väiksem kokkupuude info- ja kommunikatsioonitehnoloogiaga (IKT), võib olla internetiga tutvumine olla keeruline. Eesti asutused korraldavad eakatele mõeldud tasuta IKT-kursusi eesmärgiga õpetada neid kasutama e-valitsuse teenuseid. Kursused toimuvad eesti keeles ning venekeelse vähemusega asustatud piirkondades ka vene keeles.⁶⁹ [Eurostati](#) andmetel on internetikasutajate osakaal 65–74-aastaste inimeste hulgas siiski palju madalam kui üldise elanikkonna hulgas (65–75-aastastest kasutas 2016. aastal interneti kord nädalas 47% inimestest, samas kui üldise elanikkonna hulgas oli sama näitaja 85%). Lisaks märkis õiguskantsler oma 2016–2017. aasta aruandes, et üle 74-aastaste internetikasutuse kohta puuduvad andmed.
83. Vabaühendused andsid volinikule teada ka hiljutistest raskustest, mis olid seotud automaatse otsustamisega sotsiaaltoetuste määramisel. Pärast töövõime toetamise [süsteemi](#) reformimist hakati töövõime taset masinate ja algoritmide abil automaatselt ümber hindama. Väidetavalt tõid mittetäielikud andmed e-tervise platvormis ja silmast silma intervjuude puudumine mõnede puudega isikute ja eakate puhul kaasa sotsiaaltoetuse kaotuse.
84. Käivitatud on mitmeid algatusi uute tehnoloogiate kasutuselevõtuks, mis toetaksid eakate pikaajalist hooldust. Näiteks osaleb Tallinna linn üleeuroopalises pilootprojektis [Smartcare](#), mille käigus testitakse kaughooldust. Tänu selliste teenuste pakkumisele nagu häirenupud

⁶⁸ Eurocarers, „Mida vajavad omastehooldajad? Õiglase ja õigustepõhise lähenemise suunas“, kättesaadav aadressil https://www.eurocarers.org/userfiles/files/factsheets/Eurocarers%20-%20Needs_final.pdf.

⁶⁹ Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, „Eesti infoühiskonna arengukava 2020“, kättesaadav aadressil: https://www.mkm.ee/sites/default/files/digital_agenda_2020_estonia_engf.pdf.

(kukkumiste korral ja hädaolukorras), regulaarsete terviseandmete digijälgimine (nt vererõhk, veresuhkur jne) ja meditsiiniline konsultatsioon videokonverentsi teel vähendab Smartcare väidetavalt vajadust arstide, õdede ja isiklike abiliste koduvisiitide järele. Jõhvi omavalitsuse esindajad teavitasi volinikku oma kavast töötada seoses hooldusvajaduse ja -kulude suurenemisega välja sarnased teenused.

85. Teadusuuringute kohaselt kasvab robotite ja tehisintellekti kasutamine eakate hoolduses tõenäoliselt kiiresti.⁷⁰ Roboteid võib kasutada kolmes põhivaldkonnas; eakate ja nende hooldajate abistamisel igapäevatoimingutes (näiteks eakatele liikumise võimaldamine või nende teisaldamine, vannitamine, toitmine, poes käimine jne); eakate tervisliku seisundi ja käitumise jälgimine ning suhtluse ja meelelahutuse pakkumine. Robotite kasutamisel pikaajalises hoolduses on selged eelised, kuid ka riskid. Positiivse poole pealt võivad robotid aidata eakatel kauem iseseisvalt ja sõltumatult elada, juhtida tegevusi ja tagada privaatsus (näiteks hügieeniprotseduuridel) ning võidelda sotsiaalse tõrjutusega.
86. Kuid nagu märkis ÜRO sõltumatu ekspert kõigi inimõiguste teostamise kohta eakate poolt, tõstatab robotite kasutamine eakate pikaajalises hoolduses tõsiseid eetikaküsimusi ja nõuab inimõigustepõhist lähenemist, et ühtki õigust ei rikutaks.⁷¹ See hõlmab näiteks seda, et eakatel peab olema abitehnoloogia kasutamiseks valikuvõimalus ja piisavalt teavet. Selline tehnoloogia peaks olema ilma diskrimineerimiseta ja ilma sotsiaalset ebavõrdsust süvendamata kättesaadav kõigile. Masinaid tuleb kujundada nii, et tehnoloogia ei stigmatiseeriks ega diskrimineeriks eakaid, ja austaks nende eelistusi. Kohest tähelepanu nõudvate probleemide hulgas on jälgimismasinate poolt kogutud andmete käitlemine, mis võib mõjutada õigust privaatsusele. Liikumisvõime ja vabaduse piiramine võib saada probleemiks näiteks selliste masinate kasutamisel, mille ülesanne on jälgida eakate või dementsete ohutuse jälgimine. Samuti tuleb hoolikalt kaaluda masinate poolt tehisintellekti abil tehtavate otsuste parameetreid ja tingimusi.
87. Lisaks tuleb meeles pidada inimkontakti vähenemise ja sotsiaalse tõrjutuse süvenemise riski. Ühes Age Platformi poolt läbi viidud [uuringus](#) („IKT vananemise hüvanguks: kuula, mida eakad mõtlevad!“) väljendasid eakad vastastikku erinevaid arvamusi uute tehnoloogiate kasutuselevõtu kohta hoolekandes, kuid mõned tõid esile seda, et kõige rohkem tunnevad nad puudust vabast vestlusest hooldaja või õega, kes muidu tervishoiu- ja hooldusteenust pakuks. Oluline on kaaluda robotite kasutamist pikaajalises hoolduses eakatele kaasneva kasu perspektiivist, mitte üksnes ühiskonna jaoks kulude ja hoolduskoormuse vähendamise perspektiivist.

2.5 JÄRELDUSED JA SOOVITUSED

88. Volinik väljendas heameelt asutuste kavatsuse üle pöörata eakate olukorrale rohkem tähelepanu. Selleks soovib volinik asutustel kaaluda üldise strateegia vastuvõtmist eakate kohta, mis koos Ministrite Nõukogu soovitusel (2014)² käsitleks kõiki eakatega seotud probleeme, sh diskrimineerimine, kaasatus, kaitse vägivalda eest, sotsiaalkaitse, hooldus, palliatiivne hooldus ja õigusabi kättesaadavus, ning pöörata suurt tähelepanu inimõiguste põhisele lähenemisele.

⁷⁰ Amanda Sharkey and Noel Sharkey, „Granny and the robots: ethical issues in robot care for the elderly“ Ethics and Information Technology, Volume 14, Issue 1, March 2012, kättesaadav aadressil: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10676-010-9234-6>.

⁷¹ ÜRO Inimõiguste Nõukogu, „Sõltumatu eksperdi aruanne kõigi inimõiguste teostamise kohta eakate hulgas“, A/HRC/36/48, 21. juuli 2017, kättesaadav aadressil: <https://www.ohchr.org/En/Issues/OlderPersons/IE/Pages/Reports.aspx>.

Diskrimineerimine

89. Volinik väljendas heameelt valitsuse algatuse üle laiendada võrdse kohtlemise seaduses kaitset diskrimineerimise eest. Samuti soovib volinik Eestil allkirjastada ECHR-i protokoll nr 12, mis käsitleb diskrimineerimise üldist keelustamist. Volinik rõhutab võrdse kohtlemise seadise rakendamise efektiivsete mehhanismide olulisust ja kutsub asutusi üles tagama riiklikele inimõigustega tegelevatele struktuuridele piisavalt ressursse muu hulgas eakate diskrimineerimisega tegelemiseks (vt 3. osa).
90. Rõhutades, et seadus üksi hoiakuid ei muuda, kutsub volinik asutusi üles korraldama teadlikkuse tõstmise kampaaniaid võitlemaks vanuselise diskrimineerimise ja eakatega seotud stereotüüpidega. Samuti on oluline tagada, et eakatel oleks juurdepääs teabele oma inimõiguste kohta, et nad saaksid neid teostada ja nõuda.

Vaesus

91. Volinik kutsub Eesti asutusi üles vaesusega võitlema, et kõik eakad saaksid väärilt elada. Volinik osutab hiljutisele inimõiguste alasele kommentaarile pealkirjaga „[Lubaduse pidamine: vaesuse ja ebavõrdsuse kõrvaldamine](#)“, kus ta kutsus Euroopa Nõukogu liikmesriike üles seadme võitluse vaesusega oma poliitika keskmesse. Volinik kutsub asutusi eelkõige üles loobuma vanaduspensioni reformidest, mis suurendaksid eakate haavatavust. Võttes arvesse, et Eesti investeeringud sotsiaalkaitsele on EL-i väikseimate hulgas,⁷² kutsub volinik Eestit üles kaaluma vaesusega võitlemise nimel sotsiaalkaitse alammäärade suurendamist.

Pikaajaline hooldus

92. Volinik väljendab heameelt pikaajalise hoolduse tegevuskava ettevalmistamise üle asutustes. Samuti on volinikul heameel algatuste üle, millega suurendatakse riigi tasandil pikaajalise hoolduse kvaliteedi järelevalvet ja nõustamist. Volinik julgustab valitsust pöörama tähelepanu omavalitsuste vahelistele suurtele erinevustele nii pikaajalise hoolduse pakkumises kui ka kvaliteedis, ning otsima võimalusi süsteemi paremaks harmoneerimiseks.
93. Volinik kutsub Eesti asutusi tungivalt üles keskenduma pikaajalise hoolduse tegevuskavas vajadusele võimaldada eakatel elada iseseisvalt ja kogukonnapõhiselt nii kaua kui võimalik või kui nad ise soovivad. See hõlmab koduteenuseid ning suurte hooldusasutuste elanike progresseeruvat ümberpaigutamist väiksematesse kogukonnapõhistesse elupaikadesse. Volinikul on heameel ka selle üle, et asutused pööravad tähelepanu dementsust põdevate eakate erivajadustele. Lõpetuseks soovib volinik kooskõlas ÜRO majandus-, sotsiaal- ja kultuuriõiguste komitee [üldise kommentaariga nr 6](#) ja Ministrite Komitee soovitusel (2014)² asutustel suurendada koostöös omasteholdajaid esindavate ühendustega toetust omasteholdajatele, muu hulgas koolituste, nõustamise ja emotsionaalse toe ning hoolduspuhkuse näol.
94. Voliniku üldine soovitus Eesti asutustele on võtta pikaajalises hoolduses kasutusele inimõigustepõhine lähenemine, mis hõlmab muu hulgas seda, et asutuste poliitikad ei rikuks kellegi inimõigusi, et poliitika rakendataks mittediskrimineerival viisil ja et eakad saaksid osaleda otsuste tegemisel neid puudutava hoolduse üle ja poliitika kujundamisel. Selles osas osutab volinik oma eelkäija inimõiguste alasele kommentaarile „[Eakate õigus väärkusele ja iseseisvusele hoolekandes](#)“ ja Euroopa Riikide Inimõigusasutuste Võrgustiku publikatsioonile

⁷² 2014. aastal 15,1% SKP-st, EL-i keskmine näitaja oli 29,7%, Eurostat, „Sotsiaalkaitse statistika“, juuni 2017, kättesaadav aadressil: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Social_protection_statistics.

„Inimõiguste põhise lähenemise rakendamine eakate pikaajalises hoolduses: [tööriistakast](#) hooldusteenuse pakkujatele.“

Uued tehnoloogiad

95. Võttes arvesse seda, et Eestis pööratakse suurt tähelepanu digiteerimisele ja IKT-le, kutsub volinik riike üles pakkuma kõigile, sh eakatele juurdepääsu IKT eelistele, täitmaks oma kohustusi, mis tulenevad rahvusvahelistest inimõigustest ja ÜRO säästva arengu eesmärkidest 2030. Volinik soovib asutustel uurida tegureid, mis takistavad eakatel praegu IKT-d kasutamast, et võtta asjakohased meetmed, vältimaks eakate ebasoodsamasse olukorda jätmist. Lisaks soovib volinik viia ellu õiguskanzleri soovitusel koguda andmeid interneti kasutamise kohta üle 74-aastaste hulgas.

Seoses robotite ja tehisintellekti kasutamisega hoolekandes osutab volinik oma hiljutisele inimõiguste alasele kommentaarile „[Inimõiguste kaitse tehisintellekti ajastul](#)“, milles käsitletakse selliste uute tehnoloogiatega kaasnevaid eetika-, juriidika- ja inimõiguslaseid küsimusi. Volinik kutsus asutusi üles uurima vigu, mis on seotud algoritmide kasutamisega sotsiaaltoetuste määramisel ning tagama, et sellised vead ei korduks. Volinik soovib asutustel kaaluda konkreetsete inimõiguspõhiste juhiste väljatöötamist robotite ja tehisintellekti kasutamiseks pikaajalises hoolduses ning arvestama selle valdkonnaga seotud probleemidega tehisintellekti puudutava strateegia ja õigusaktide koostamisel.

3 RIIKLIKE INIMÕIGUSTEGA TEGELEVATE STRUKTUURIDE SÕLTUMATUS JA TÕHUSUS

97. Tõhusad ja sõltumatud riiklikud inimõigustega tegelevad struktuurid on inimõiguste ja võrdsuse kaitsmisel ja edendamisel riiklikul tasandil väga olulised. Voliniku visiit Eestisse andis võimaluse tutvuda eelmise voliniku poolt 2013. aastal antud soovitusel järgimise edenemisega.⁷³

98. Eestis on mitmeid riiklikke inimõigustega tegelevaid struktuure, nende hulgas Tööinspeksioon ja Andmekaitseinspeksioon. Volinik keskendus õiguskanzleri ja soolise võrddõigussuse ja võrdse kohtlemise voliniku (võrddõigusvolinik) olukorrale. Eesti vabaühendused ja rahvusvahelised inimõiguste seirega tegelevad institutsioonid, sh voliniku eelkäija on korduvalt kutsunud Eestit üles looma ÜRO Pariisi põhimõtete kohaselt riikliku inimõiguste asutuse.⁷⁴ ÜRO 1993. aasta inimõiguste konverentsil Viinis soovitati esimest korda kõigil riikidel luua sõltumatud inimõiguste asutused, et parandada riikides inimõiguslaste kohustuste tõhusat täitmist.

3.1 RIIKLIKUD INIMÕIGUSTEGA TEGELEVAD STRUKTUURID

3.1.1 ÕIGUSKANTSLER JA RIIKLIKU INIMÕIGUSTE ASUTUSE MÄÄRAMINE

99. Õiguskanzler on sõltumatu institutsioon, mis on loodud põhiseaduse alusel ja millel on lai pädevusala.⁷⁵ Õiguskanzleri valib Vabariigi Presidendi ettepanekul seitsmeks aastaks Riigikogu. Praegune õiguskanzler on Ülle Madise, kes valiti ametisse 2015. aastal.

⁷³ „Euroopa Nõukogu inimõiguste voliniku Nils Muižnieksi raport 25.–27. märtsini 2013 toimunud Eesti-visitide kohta“, 20. juuni 2013, kättesaadav aadressil: <https://rm.coe.int/16806db799>.

⁷⁴ „Riiklike asutuste staatusega seotud põhimõtted“, mis on vastu võetud ÜRO Peaassamblee 20. detsembri 1993 resolutsiooniga 48/134, kättesaadav aadressil: <https://ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/StatusOfNationalInstitutions.aspx>.

⁷⁵ Õiguskanzleri seadus, kättesaadav aadressil: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/507042016001/consolide>.

Õiguskantsleri pädevusse kuulub õigusaktide põhiseaduslikkuse ja rahvusvahelistele lepetele vastavuse jälgimine ning asjade esitamine Riigikohtule. Õiguskantsler võtab vastu ja lahendab kodanike kaebusi haldussuutmatuse ja põhiõiguste rikkumise kohta avalik-õiguslikes asutustes või eraõiguslikes avalikke ülesandeid täitvates asutustes (ombudsmani funktsioon). Õiguskantsler saab viia läbi omaalgatuslikke uurimisi ning koostada aruandeid ja anda soovitusi süsteemsete inimõiguslaste probleemide kohta.

100. Õiguskantsler võib osaleda ja esineda sõnavõttudega parlamendiistungitel ning kõigil valitsuse istungitel. See on oluline pädevus, mis annab õiguskantslerile võimaluse anda riiklikele asutustele varakult nõu inimõiguste alastes küsimustes. Õiguskantsler esitab Riigikogule aastaaruande.
101. Alates 2007. aastast on õiguskantsler täitnud ÜRO piinamisvastase konventsiooni lisaprotokoll (OP-CAT) kohaseid ennetava mehhanismi ülesandeid ja külastab regulaarselt vanglaid, politseijaoskondi, psühhiaatriaiglaid ja hooldekodusid, nagu eespool mainiti. Alates 2011. aastast tegutseb õiguskantsler ka laste ombudsmanina, mis tähendab, et ta kaitseb ÜRO lapse õiguste konventsioonist (CRC) tulenevaid laste õigusi, vaadates läbi asjakohaseid õigusakte, võttes vastu laste kaebusi, avaldades aruandeid ja külastades lasteasutusi.
102. Volinik sai teada, et õiguskantsleri büroo on endiselt ressursidega hästi varustatud ja seal töötab üle 50 inimese. Kuni praeguseni on mandaadi laienemisega kaasnenud täiendavad ressursid. Õiguskantsleri büroost saadud teabe kohaselt sai õiguskantsler ajavahemikus 2016–2017 kokku 4314 kaebust, millest 30% võeti menetlusse. Samas ajavahemikus tegi õiguskantsler 56 kontrollkäiku ja esitas Riigikogule päevakajalise aruande valimiskampaaniate rahastamise ning reklaami regulatsiooni põhiseaduspärasuse kohta.
103. Voliniku külaskäigu ajal Eestisse võttis Riigikogu vastu õiguskantsleri seaduse [muudatused](#), mis laiendasid õiguskantsleri mandaati veelgi. Alates 1. jaanuarist 2019 tegutseb õiguskantsler ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni (CRPD) järgi riikliku sõltumatu seireinstitutsioonina, mis hõlmab konventsiooni rakendamise jälgimist ja edendamist ning puuetega inimeste õiguste kaitset koostöös kodanikuühiskonnaga, eelkõige puuetega inimeste ja nende esindusorganisatsioonidega.
104. Volinikul oli ka heameel teada saada, et vastuvõetud muudatused määravad õiguskantsleri Eesti riiklikuks inimõiguste asutuseks, mis on tervitatav areng. Järgmise sammuna on oluline, et õiguskantsler saavutaks rahvusvahelise tunnustuse läbi Genfis tegutseva ÜRO Riiklike Inimõiguste Asutuste Üleilmse Liidu (GANHRI) akrediteeringu. Otsuse tegemisel kontrollib GANHRI akrediteerimise alamkomitee, kas riiklik struktuur vastab formaalselt ja faktiliselt ÜRO Pariisi põhimõtetes sätestatud kriteeriumidele: laiapõhjaline mandaat ja pädevus lähtuvalt rahvusvahelistest inimõiguste standarditest, sõltumatus valitsusest, sõltumatus tagamine riigi põhiseaduse või statuudiga, koosseisu mitmekesisus, piisavad ressursid ja piisav pädevus uurimistegevuse läbiviimiseks.⁷⁶
105. Sellega seoses täheldab volinik, et õiguskantsler täidab enamikku ülesannetest ja kriteeriumidest, mis on seotud riiklike inimõiguste asutustega, välja arvatud koosseisu mitmekesisus. See on oluline ka seoses uue funktsiooniga CRPD seireinstitutsioonina puuetega isikute esindatuse tagamisel. Volinikku teavitati, et selle lahendamiseks võib luua

⁷⁶ GANHRI akrediteerimisprotsessi kirjeldus, kättesaadav aadressil: <https://nhri.ohchr.org/EN/AboutUs/GANHRIAccreditation/Pages/default.aspx>.

mitmekesise koosseisuga nõuandeorgani ning selleks pole vaja õigusaktides täiendavaid muudatusi teha. Ametliku riikliku inimõiguste asutusena, millel on rahvusvaheline akrediteering, saab õiguskantsler osaleda riiklike inimõiguste asutuste koostöös Euroopa ja rahvusvahelisel tasandil, sealhulgas ÜRO tegevustes, mis on ette nähtud akrediteeritud riiklikele inimõiguste asutustele, ning kasutada selle koostöö eeliseid. Uus õiguskantsleri seadus jõustub 1. jaanuaril 2019.

3.1.2 SOOLISE VÕRDÕIGUSLIKKUSE JA VÕRDSE KOHTLEMISE VOLINIK

106. Võrdõigusvolinik on Eesti võrdõigusinstituutsioon. Võrdõigusvolinik on sõltumatu ekspert, kelle määrab viieaastaseks ametiajaks Sotsiaalministeerium. Praegune võrdõigusvolinik on Liisa Pakosta. Vastavalt soolise võrdõiguslikkuse seaduse ja võrdse kohtlemise seadusele täidab võrdõigusvolinik võrdõiguslikkuse ja mittediskrimineerimise valdkonnas mitmeid ülesandeid, jälgides mõlemas valdkonnas nii avalikku kui ka erasektorit. Tema ülesannete hulka kuuluvad diskrimineerimise kohta kaebusi esitavate inimeste nõustamine ja abistamine, (mittesiduvate) arvamuste ja soovitude koostamine konkreetsete diskrimineerimisjuhtumite kohta, asutuste nõustamine õigusaktide ja võrdõiguslikkuse küsimustes, süsteemsete probleemide uurimine ja aruannete avaldamine. Külaskäigu ajal teavitas võrdõigusvolinik inimõiguste volinikku sellest, et tema töö põhivaldkonnad on olnud: soopõhine diskrimineerimine, sh töö ja eraelu vaheline tasakaal ja perekondlikud kohustused, ning vanuse, puude või päritolu põhine diskrimineerimine.
107. Varem on inimõigustega tegelevad isikud, sh voliniku eelkäija juhtinud tähelepanu teatud piirangutele, mis kahjustavad võrdõigusvoliniku instituutsiooni. Need piirangud on seotud sõltumatuse ebapiisavate garantiidega, arvestades Sotsiaalministeeriumi rolli võrdõigusvoliniku ametisse määramisel ja eelarve kujundamisel, ning olulist alakomplekteeritust töötajatega ja alarahastust.⁷⁷
108. Visiidi käigus sai volinik teada, et võrdõigusvoliniku eelarvet suurendati 2016. aastal ajutiselt olulisel määral (lisaks projektispetsiifilisele välisele rahastusele), mistõttu oli võimalik võtta tööle mitu töötajat. Vabaühendused on tunnustanud võrdõigusvoliniku jõupingutusi, millega on kaasnenud instituutsiooni tugevnemine ning selle töötulemuste ja nähtavuse oluline paranemine. 2016. aastal riigieelarvest saadud eelarvelisa 2017. aastal enam ei võimaldatud.
109. Võrdõigusvoliniku sõnul on avalik huvi tema mandaadi vastu oluliselt kasvanud ning erasikute kaebuste arv on suurenenud 2011. aasta 90 kaebuselt 2017. aasta 440 kaebuseni. Kuigi võrdõigusvolinik on oma veebilehte uuendanud, ei ole see ikka veel kättesaadav vene keeles ega lihtsalt loetava versioonina. Võrdõigusvoliniku poolt kasutatavad muud vahendid üldsuseni jõudmiseks võrdõiguslikkuse teemal hõlmavad laule, telefonihelinaid ja lühivideoid. Võrdõigusvolinik on pidanud ülikoolides loenguid, viinud läbi koolitusi eraettevõtetes ning osalenud kodanikuühiskonna algatustes, näiteks võrdse palga päeval. Volinik kuulas huviga, kuidas võrdõigusvolinik pöördub mitme omavahel seotud kaebuse saamisel süsteemse lahenduse leidmiseks otse tööandja poole.

⁷⁷ Vt „Euroopa Nõukogu inimõiguste voliniku Nils Muižnieksi raport 25.–27. märtsini 2013 toimunud Eesti-visiidi kohta“, 20. juuni 2013, *op.cit.*; Rassismi ja sallimatuse vastu võitlemise Euroopa komisjon. Aruanne Eesti kohta, 15. oktoober 2015, kättesaadav aadressil: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-estonia/16808b56f1>; Rahvusvahemuste nõuandekomitee raamkonventsioon. Aruanne Eesti kohta, 19. märts 2015, *op. cit.*; UN CEDAW ülevaade Eesti kohta, 18. november 2016, *op. cit.*

110. 2016. aastal võimaldatud ajutise lisarahastuse mittejätkamine tõi kaasa võrdõigusvoliniku ressursside olulise, ligi 60%-lise vähenemise. Visiidi käigus teavitas võrdõigusvolinik inimõiguste volinikku sellest, et ebapiisavad ressursid avaldavad otsest negatiivset mõju büroo tööle. Võrdõigusvolinik peab kaebusi prioriseerima ja on vähendanud teadlikkuse tõstmise alast tegevust. Kuigi võrdõigusvolinik sooviks seda teha, ei ole tal võimalik pakkuda õigusabi diskrimineerimisohvritele, kes soovivad pöörduda kohtusse, või osaleda eksperdina või kolmanda isikuna kohtumenetlustes. Samuti ei saa võrdõigusvolinik teha ametikohast tulenevat teadustööd aktuaalsetel teemadel (väljaspool välise rahastuse toel läbiviidavaid eriprojekte). Samuti on võrdõigusvolinik märganud uute probleemide teket, näiteks tehisintellekt, millega võib kaasnedagi uusi diskrimineerimise liike ja mis nõuavad võrdõigusasutustelt erioskusi.
111. Seoses võrdse kohtlemise seaduse kavandatavate muudatustega, mille kohaselt laieneks ühesugune kaitsetase kõigile diskrimineerimise alustele (vt eespool 2. osa), väljendas võrdõigusvolinik muret oma mandaadi laiendamise üle ilma ressursside vastava suurendamiseta.

3.2 JÄRELDUSED JA SOOVITUSED

112. Volinik väljendas heameelt õiguskantsleri seaduse hiljutiste muudatuste üle, millega määratakse õiguskantsler riiklikuks inimõiguste asutuseks. Volinik loodab, et õiguskantsler teeb vajalikud muudatused ja taotleb kohe ÜRO Euroopa Riikide Inimõigusasutuste Võrgustiku akrediteeringut, tagades selleks muu hulgas institutsiooni koosseisu mitmekesisuse ja alustades formaalset koostööd teiste asjaomaste riiklike inimõiguste asutuste ja kodanikuühiskonnaga.
113. Volinik kutsub asutusi tungivalt üles kohandama vajadusel õiguskantslerile eraldatavaid vahendeid, et too saaks oma uusi ülesandeid riikliku inimõiguste asutuse ja CRPD seireinstitutsioonina tõhusalt täita. Volinik kutsub asutusi tungivalt üles säilitama õiguskantsleri tugevat rolli ja astuma välja katsete vastu seda institutsiooni nõrgestada.
114. Volinik väljendab heameelt asjaolu üle, et hoolimata kattuvatest tegevusvaldkondadest teevad õiguskantsler ja võrdõigusvolinik tihedat koostööd, vahetavad regulaarselt teavet ja keskenduvad üksteist täiendavatele teemadele, vältimaks dubleerimist. Volinik märgib, et selline lähenemine tugevdab mõlema struktuuri olulist panust inimõiguste edendamisel ja kaitsmisel Eestis.
115. Volinik rõhutab võrdõigusvoliniku efektiivse toimimise olulisust. Vastavalt asutuste esitatud teabele on tehtud ettepanek suurendada alates 2019. aastast oluliselt võrdõigusvoliniku eelarvet. Võrdõigusvoliniku käsutuses peaks olema piisavalt vahendeid eri ülesannete täitmiseks, mida loetletakse ECRI üldpoliitilises soovitus nr 2 võrdõigusinstitutsioonide kohta,⁷⁸ st kaebuste käsitlemine, diskrimineerimisohvrite toetamine ja abistamine ning võrdõiguslikkuse edendamine. Rahastamine peaks olema jätkusuutlik ning seda tuleks mandaadi laiendamisel kohandada.
116. Lõpetuseks kutsub volinik Eesti asutusi üles tugevdama võrdõigusvoliniku institutsionaalset sõltumatust, mis seisneb eelkõige läbipaistvas ja kompetentsusel põhinevas valikuprotsessis ja iseseisvas eelarverees. Selles osas soovib volinik juhtida asutuste tähelepanu standarditele,

⁷⁸ Rassismi ja sallimatuse vastase võitluse Euroopa komisjon. „Üldpoliitiline soovitus nr 2: võrdõigusasutused rassismi ja sallimatusega võitlemisel riiklikul tasandil“, 27. veebruar 2018, kättesaadav aadressil: <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/ecri-standards>.

mis sisalduvad rassismi ja sallimatuse vastase võitluse Euroopa komisjoni (ECRI) hiljuti täiendatud ja parandatud üldpoliitilises soovitus nr 2 võrdõigusasutuste kohta.